

Arkeologia nyt

2015

**Tulessa tuhoutunut
kyläkauppa paljastui
Lahden torikaivauksilta**

**Uusia tuloksia Kaarinan
Ravattulan Ristimäeltä**

**LIITTEENÄ
LOUHITTUA 1/15**

Arkeologia nyt

2015

18. vuosikerta

Ilmestyy kerran vuodessa

Julkaisija:

Turun Maakuntamuseon ystävät

– Åbo Landskapsmuseum vännar ry

Arkeologian jaosto

– Arkeologi sektionen

PL 286, 20101 Turku

Vastaava päätoimittaja:

Lauri Viinikkala

Lauklähtenkatu 6 B 61

20740 Turku

puh. 040 7679 085

laalvi@utu.fi

Toimituskunta:

Jaana Airola, Liisa Hyvönen,

Markku Lemmetti, Marja Peltomäki

Toimitus ja taitto: Heli Kytölä

helikyt@gmail.com

Tilaukset ja ilmoitusmyynti:

arkeoinfo@gmail.com

Maria Pulli

puh. 040 7414 877

Painopaikka: Painosalama, Turku

ISSN 1236 – 4827

Kannen kuva: Ylisen Viipurintien varrella sijainneesta kaupasta löytyi läjäpäin posliiniastioiden palasia. Kaupan oli ollut sekä Arabian tehtaan upouutta ensimmäistä tuotantoa että Villeroy & Bochinkin kahvikuppeja. Liisa Seppänen.

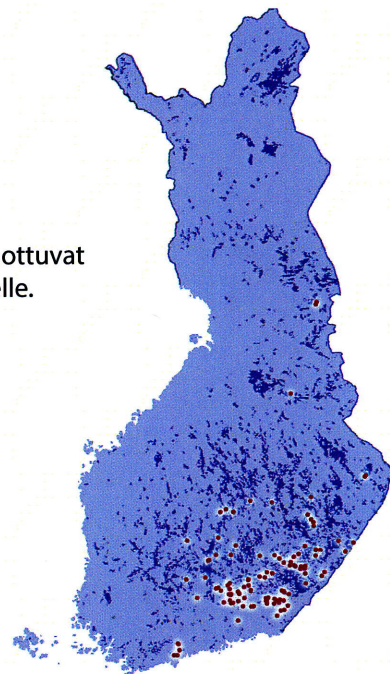
Saa kirjoittaa

Tarjoa
aineistoa
Arkeologia nyt
-lehdelle.

Tässä lehdessä:

- 3 Lauri Viinikkala
Paikkoja tarjolla
- 4 Kaisa Lehtonen
Menneen vuoden löytösaldoa
- 5 Sanni Salomaa, Oona Jalonen
Rauman Ellinniityllä tapahtuu
- 7 Juha Ruohonen
Löytöjä Ristimäeltä
Tuloksia ja tulkintoja vuoden 2014 kaivauksilta
- 12 Kaija Pyykkö
Raivaamassa, kaivamassa, peittämässä, pesemässä
- 15 **Onks tääl tämmöstäki ollu?**
- 16 Ulla Moilanen, Matias Saari
Piipparin kanssa maastossa
- 18 Ismo Luukkonen
Mitä kalliomaalauksen maisema kertoo?
- 22 Esihistoriamatkailuyhdistys Louhi ry:n jäsenlehti
Louhittua 1/15
- 26 Panu Savolainen
Autenttisuus ja raunioiden säilyttäminen
- 30 Jan Fast
Hangon Tulliniemen saksalainen leiri
- 32 Liisa Seppänen
Autoparkki ja arkeologiset kaivaukset
Lahden torin alta esiin kaivettu kylä

Suomen kalliomaalaukset painottuvat
Itä- ja Keski-Suomen järviolueelle.
Kartta Ismo Luukkonen.

www.arkeoinfo.net

Arkeologian harrastajien infosivut

www.museonystavat.fi

Turun Maakuntamuseon ystävät

Paikkoja tarjolla

Käsissämme oleva lehti on jälleen osoitus innokkaiden arkeologian harrastajien ja osaavien ammattilaisten hedelmällisestä yhteistyöstä. Tämä yhteistyö on ollut – ja tulee toivon mukaan jatkossakin olemaan – lehtemme kantavana voimana.

Lehti on myös hieno osoitus vapaaehtoistyöstä. Niin kaikki kirjoittajat kuin lehteä käytännössä julkaisuksi kokoava pieni ryhmä arkeologian jaostolaisia (*Turun maakuntamuseon ystäväistä*) on antanut aikaansa pelkästä lehden tekemisen riemusta. Saamamme runsas positiivinen palaute teiltä lukijoilta on innostanut meitä jatkamaan eteenpäin. On mahtavaa, että olette olleet tyytyväisiä lehden sisältöön ja sen tarjoamiin moniin eri näkökulmiin arkeologiasta, menneisyyden tutkimisesta ja sen harrastamisesta.

Pienen vapaaehtoisten joukon jaksaminen vuodesta toiseen ei kuitenkaan ole itsestään selvää. Siksi uudet ja innostuneet lehdentekijät, harrastajat, arkeologian ammattilaiset ja opiskelijat, ovat enemmän kuin lämpimästi tervetulleita mukaan niin lehden toimitukseen kuin kirjoittajiksi. Itse olen nyt viiden antoisan vuoden jälkeen luopumassa päätoimittajuudesta, joten tämäkin paikka on vapaana.

Haluankin esittää kaikille kiitokseni kuluneista vuosista. On ollut ilo tehdä lehteä ahkeran joukon kanssa kiinnostuneelle yleisölle! Kokonaan tuskin pystyn lehden tekoon osallistumisesta luopumaan, siinä määrin arkeologian harrastaminen on minullakin mennyt veriin. Voin kuitenkin mielihyvin siirtyä taka-alalle satunnaiseksi kirjoittajaksi, sillä uskon lehden jäävän hyviin käsiin.

Lauri Viinikkala

Menneen vuoden löytösaldoa

Varmaan jokaiselta arkeologilta on joku joskus kysynyt, mikä olisi kaikkein hienoin löytö, jonka haluaisi löytää. Metallinetsinlöytötulvan keskellä alkoikin viime vuonna jo jossain vaiheessa tuntua siltä, että arkeologian syvin tarkoitus onkin löytää toinen toistaan hienompia esineitä. Metallinetsinnästä kirjoitettiin vuoden aikana valtavasti niin lehdissä kuin sosiaalisessa mediassa. Aihe on ollut jollain tavalla mukana myös useimmissa arkeologian alalla järjestetyissä seminaareissa. Esimerkkinä mainittakoon marraskuussa Turussa järjestetyt Arkeologipäivät, joissa juuri metallinetsinasiat saivat aikaan kaikkein vilkkainta ja osin varsin kiivaanakin käynyttä keskustelua. Tässä puheenvuorossa ei ole tarpeen enää toistaa moneen kertaan todettuja, metallinetsinharrastuksen puolesta tai vastaan esitettyjä argumentteja. Ne lienevät jo lähestulkoon kaikkien alaa seuranneiden tiedossa.

Maakuntamuseoon tuli vuoden 2014 aikana vajaat kolmekymmentä esinelöytöilmoitusta, joista valtaosa oli tehty metallinilmaisimella. Varsinais-Suomessa tehdyistä löydöistä voidaan mainita mm. uusi pronssikirveslöytö Kemiönsaarelta (jo toinen pronssikirves lyhyen ajan sisällä), 26 hopearahaa sisältänyt kätkö Kaarinan Ravattulasta ja hopeinen ns. Golgata-sormus Kemiönsaarelta. Kemiönsaaren pronssikirves oli vuonna 2013 löytynyt reunakirvestä huomattavasti vaatimatompampi, mutta saattaa kömpelyytensä puolesta olla jopa paikallista valantaa. Kaarinan Ravattulasta metsäpolulta löytyneiden hopearahojen osalta kutkuttavaa on se, miten ja koska rahat ovat metsäpolulle joutuneet. Myös upean Golgata-sormuksen päätyminen pellon laidalle herättää kysymyksiä.

Metallinetsinlöytöjen lisäksi Varsinais-Suomessa tehtiin muitakin hienoja löytöjä ja havaintoja. Mynämäen Vallaisten ja Nuuskalan kylien rajalla sijaitsevan linnavuoren juurelta löysi arkeologian opiskelija Janne Rantanen rautakauden tyyppistä keramiikkaa. Varsinaiselta linnavuorelta ei ole tunnettu selkeitä rakenteita, vaan kohteen linnavuoritulkinta on perustunut pääosin paikan nimeen ja topografiaan. Siinä mielessä nyt löydetty keramiikan palat ovat tutkimuksen kannalta erittäin mielenkiintoisia. Toukokuussa kartoitettiin Turun Laukkavuorella kalliokirjoituksia Turun kaupungin uudella tarkkuus-GPS:llä. Alueella on 1700- ja 1800-luvuilla eläneiden, Suomen Talousseurassa ja Turun Akatemiassa

vaikuttaneiden henkilöiden nimiä ja nimikirjaimia. Erinomaisen hieno retkikohde! Lokakuussa olin Turun Paattisilla sienitohtori Jouni Issakaisen kanssa paikantamassa Ikkalan muinaisen tarulinnan sijaintia. Kohdetta emme edelleenkään pystyneet paikantamaan, mutta hupaisaa oli, että kun kävimme esittäytymässä talon isännälle, totesi hän: ”ai taasko sitä ollaan etsimässä”. Paikalla oli siis käynyt ennen meitä jokunen muukin, joskus kuulemma kokonaisen bussilastillisen voimin!

Omasta mielestäni yksi ilahduttavimpia löytöjä oli kuitenkin Turun Hirvensalosta löytyneet vanhan torpan jäännökset. Kun maastotarkastuksen jälkeen museon rakennustutkija Sanna Kupila löysi mapeistaan vanhan lehtiartikkelin, jossa kerrottiin Hirvensalon Särkilahden perällä Jänissaaren metsässä sijainneesta Lindin maanalaisesta torpasta, päätimme Sannan kanssa ”kaivella” kohdetta vähän enemmänkin. En tässä yhteydessä paljasta kohteesta kuitenkaan sen enempää. Mikäli jollekulle ei vielä ole tuttu Turun museokeskuksen kulttuuriperintöblogi (<http://kulperi.blogspot.fi/>), sallittakoon tässä pieni mainospätkä: niin Lindin torpasta kuin muutamasta muustakin edellä mainitusta löydöstä kannattaa käydä lukemassa ko. blogista!

Edellä on käyty läpi menneen vuoden löytösaldoa, mutta mitä toivottaisiin vuodelta 2015. Mielessäni olisi muutamiakin projektinaihioita, joita olisi mielenkiintoista viedä eteenpäin, jos vain löytyisi tarvittavia rahoituskanavia ja resursseja. Yksi tällainen olisi keskiaikaisia, autioituneita kyläontteja koskeva tutkimusprojekti Varsinais-Suomessa. Maakunnassa ei ole käsittääkseni juurikaan tehty systemaattisia kyläonttikartoituksia, kaivauksista puhumattakaan, vaikka autioituneita ja varmasti varsin hyvinkin säilyneitä kyläontteja olisi löydettävissä myös Varsinais-Suomesta. Rahoituksen löytäminen arkeologisiin inventointihankkeisiin tuntuu kuitenkin tällä hetkellä olevan kovin vaikeaa.

Lopuksi, se kaikkein sykhdyttävän löytö itselleni. Tällä metallinetsimien ja tarkkojen luonnontieteellisten analyysien aikakaudella se olisi vaatimatonta, suorastaan noloa. Jos silmiini joskus jollakin pellolla tai hiekkakuopan reunalla kävellessäni osuisi ehjä, upeasti hiottu, täydellisen muotoinen, silmiä hivelevän kaunis vasarakirves, olisin perin onnellinen arkeologi!

Ellinniityllä tapahtuu

Kuva Muuritutkimus ky 2014 / Arttu Liimatainen

Sanni Salomaa & Oona Jalonen

Rauman Ellinniityn kaivauskohde kohoaa metsäisenä saarekkeena aivan kasitien varressa. Varhais-metallikaudella saareke oli veden ympäröimä saari. Sittenkin turpeen ja puuston peitossa Rauman muinaisjäännösalueen kiveykset ovat pitkään saaneet olla rauhassa. Nyt saarekkeen puut on suureksi osaksi kaadettu ja alue aidattu kaivausten vuoksi.

Muuritutkimus ky:n kaivaukset Rauman Ellinniityn muinaisjäännösalueella käynnistyivät dosentti Kari Uotilan johdolla huhtikuussa 2014. Ellinniityllä on aiemmin

inventoitu erilaisia maantasaisia kiveyksiä noin 40 kappaletta ja muutama selkeämpi röykkiö.

Vuoden 2014 tutkimusten aikana alueelta kartoitettiin lisää mahdollisia kiveyksiä ja mäen itäpuolella avattiin neljä kaivausaluetta, joista maantasaisia kiveyksiä paljastettiin kuusi. Kahdesta kiveyksestä löydettiin joitain satoja saviastian paloja sekä palanutta luuta.

Löytyneiden keramiikan palojen ja rannansiirtymisen perusteella kiveykset ajoittuvat varhaismetallikaudelle ja niitä tutkitaan mahdollisina hautarakennelminä.

Kesän 2014 alussa Ellinniityn kaivauksilla aloitti kymmenhenkinen kaivaustiimi, joka koostui muutamasta arkeologista, arkeologian opiskelijasta sekä kahdesta kesätyötä tekevästä raumalaisnuoresta. Erityisesti ensimmäisille kaivauksilleen osallistuneilla arkeologian opiskelijoilla innostus oli suuri.

Kaivaukset alkoivat kaivausalueen puuston raivaamisella ja turpeen poistolla. Helteessä turvetta kuokalla revivä opiskelija sai nopeasti kokea kaivausten todellisen luonteen. Raskas alustava työ ei innostusta heikentänyt ja varsinaiseen kaivamiseenkin päästiin muutaman viikon päästä.

Kokemattoman silmin oli vaikea erottaa kiveä savesta. Aluksi kaivajan varovaisuudessaan tarkastettavaksi kiihuttamat löydöt saivat monesti tuomion "Kiveä!". Kesän mittaan silmä ja lastakäsi harjaantuivat kokenempien ►

opastuksella ja ämpärit alkoivat täyttyä tiuhaan. Ensimmäiset keramiikka- ja luulöydöt tehtiin haltioituneissa tunnelmissa. Kaivaukset sujuivat hyvässä porukassa paahtavassa kesäauringosakin työn ohessa mukavia jutellen. Halukkaat opiskelijat perehdytettiin kesän aikana myös takymetrin, valokuvauksen sekä laserkeilauksen saloihin. Kesän lopussa kaivaja lähtikin opiskeluiden pariin uskoen oppineensa kaikenlaista kenttätöistä ja mukanaan halu oppia entistä enemmän.

Kaivauksilla pidettiin yleisöpäivä heinäkuun toisena perjantaina eli kansainvälisenä arkeologian päivänä. Ellinniitty oli yksi harvoista suomalaisista kohteista, joka osallistui tähän ympäri maailmaa vietettävään päivään. Päivän tarkoituksena oli yhteistuumin nostaa arkeologisen työn sekä arkeologisten kohteiden arvostusta etenkin paikallisyhteisöissä.

Vierailijoilla oli tilaisuus tutustua kaivausalueeseen ja arkeologien työ-

hön: kaivaustiimiläiset veivät vierailijoita opastetuille kierroksille ja näyttivät röykkiökaivausten eri vaiheita. Dokumentoinnin osalta vierailijat pääsivät seuraamaan 3D-mallinnusta, valokuvausta ja takymetrin käyttöä. Nuorimmille vierailijoille oli varattu lastoja ja ämpäreitä, ja halukkaat pääsivät kokeilemaan arkeologin työtä.

Osa vierailijoista oli ensi kertaa kaivauksilla ja heistä oli mielenkiintoista nähdä miten arkeologit työskentelevät. Päivän aikana kävijöitä oli noin 80 henkeä. Heistä lapsia ja nuoria oli noin 20, sekä muutama toimittaja. Kaivaustiimi ei osannut ollenkaan odottaa näin suurta väenpaljoutta, joten alkuperäisen yhden oppaan lisäksi lähes jokainen pääsi lopulta opastoihin. Vierailijamäärästä päätellen paikalliset ovat hyvin kiinnostuneita alueensa historiasta.

Ellinniityn kaivaukset jatkuvat tulevana kesänä. Tällä kertaa suunnitteilla on harrastajakaivausviikko 29.6.–3.7.2015 välisenä aikana. Halukkailla on tuol-

loin mahdollisuus osallistua 1-5 päivänä kaivauksiin: kokeneemmat pääsevät heti kaivamaan ja kokemattomat saavat ensin opastuksen työhön. Kaivajat saavat kaivausvälineet ja suojaliivit kaivauspaikalta. Lisäksi kesällä vietetään taas kansainvälistä arkeologian päivää, jolloin tiedossa on vierailijoille opastuksia alueelle sekä mahdollisuus tutustua arkeologien työhön. Tarkempia tietoja annetaan myöhemmin.

Kaivausten viime kesän tuloksia esitellään Rauman museossa Vanhalla Raatihuoneella 17.4.2015 avattavassa näyttelyssä. Kenttätöiden taas alkaessa uusimpia havaintoja tullaan päivittämään näyttelyyn tuoreeltaan suoraan kaivauksilta.

Kansainvälisen arkeologian päivän sivut www.dayofarchaeology.com.

Arkeologian päivästä, harrastajakaivausviikosta ja Ellinniityn kaivauksista www.muuritutkimus.com ja <http://kerroksiakautualla.blogspot.fi/>.

SMTT

SUOMEN MUINAISTUTKIMUKSEN TUKI RY

LIITY JÄSENEKSI JA OLE MUKANA EDISTÄMÄSSÄ
ARKEOLOGISTA PERUSTUTKIMUSTA SUOMESSA

Suomen muinaistutkimuksen tuki ry on perustettu arkeologisen perustutkimuksen tekemiseen ja tukemiseen. Yhdistyksen päämääränä on tukea käytännön tutkimushankkeita. Olemme *Kaarinan Ravattulan Ristimäellä* sijaitsevan Suomen vanhimman kirkonpaikan tutkimusten virallinen tukiyhdistys ja olemme tukeneet myös Oulun yliopiston *rautakautisen kohteen tutkimuksia Iissä*. Arkeologiaa opiskelevien valmiuksia puolestaan tuetaan *avustamalla opiskelijoita erilaisissa kenttätöyhankkeissa*. Yhdistys myös järjestää erilaisia tilaisuuksia ja myy projektien kannatustuotteita.

Perustoimintaa rahoitetaan pääasiassa yksityisten henkilöiden ja yhteisöjen jäsenmaksujen kautta, joten jäsenyydelläsi on merkitystä. *Jäsenetuna* pääset ilmaiseksi yhdistyksen tilaisuuksiin ja saat kannatustuotteita erikoishintaan.

Lue lisää: www.SMTT.fi

Löytöjä Ristimäeltä

Tuoreita tuloksia ja
tulkintoja vuoden
2014 kaivauksilta

Teksti ja kuvat: Juha Ruuhonen

Ravattulan Ristimäen muinaisjäännösaluetta Kaarinassa on kaivauksin tutkittu vuodesta 2010 lähtien. Paikalta on vähä vähältä saatu päivänvaloon 1100- ja 1200-lukujen vaihteeseen ajoittuvan kirkon kivijalka, laaja ruumiskalmisto, mäkeä kiertäneen aidan perustus sekä myös merkkejä kivikautisesta toiminnasta.

Syyskuussa 2014 koko Ristimäen kirkon kivijalka oli kokonaisuudessaan esillä – ensimmäistä kertaa sitten 1200-luvun alkupuolen. Vasemmalla kirkkosali, oikealla kuorihuone ja alttari.

AIKAISEMPINA vuosina kaivaustutkimuksia paikalla on tehty Turun yliopiston arkeologian oppiaineen opetustaikausten yhteydessä 2–3 viikkoa vuosittain, mutta saadun lisärahoituksen turvin voitiin 2014 järjestää peräti kaksi ja puoli kuukautta kestänyt tutkimuskaivaus.

Aiempaa laajemmat tutkimukset olivat mahdollisia yliopiston ylimääräisen hankerahoituksen sekä Suomen Kulttuurirahaston Varsinais-Suomen rahaston apurahan turvin. Tutkimuksia oli tukemassa myös keväällä perustettu Suomen muinaistutkimuksen tuki ry, joka toimii kirkonpaikan virallisena

tukiyhdistyksenä. Palkattujen tutkijoiden ja kaivajien sekä harjoittelijoiden ja opetustaikauslaisten lisäksi paikalla työskenteli vapaaehtoisina lukuisia arkeologeja, opiskelijoita sekä arkeologian harrastajia.

Kaivausten aikaiset tutkimusolosuhteet olivat hyvin vaihtelevat. Kaivaukset alkoivat elokuun alussa lämpömittarin näyttäessä varjossa yli 30 astetta. Hellelukemista päästiin vielä saman kuun aikana kaivauksia pahasti häirinneisiin ennätysasteisiin. Tutkimukset päättyivät lokakuun puolivälissä pakasaamujen saapuessa ja ensimmäisten lumihuultaleiden sataessa.

Aikaisempien vuosien tapaan tutkimus kiinnosti laajasti sekä yleisöä että eri tiedotusvälineiden edustajia. Vaikka Ristimäelle on hankala löytää ja kulkea, kävi paikalla lähes 3000 vierailijaa. Kävijät oli huomioitu infotaululla, jaettavilla esitteillä, erilaisilla myytävillä oheistuotteilla sekä keskiviikkoisin myös kohdeopastuksin. Lisäksi järjestettiin laajempia

Ravattulan muinaisjäännöksiä esitteleviä kierroksia, yleisökaivaukset ja erityistä ohjelmaa (sateisen) Ristimäki-päivän ympärille.

Kaivausalueet

KAIVAUKSIIN käytettävästä ajasta johtuen tutkittavat alueet voitiin suunnitella aikaisempia vuosia laajemmiksi. Vuoden 2014 kaivausalueet päätettiin sijoittaa ensisijaisesti kirkon alueelle. Tarkoituksena oli ensimmäistä kertaa lähes 800 vuoteen saada koko kirkon kivijalka kerralla päivänvaloon, sekä kokonaisuudessaan dokumentoitavaksi että esille kaikkien nähtäväksi. Kirkkorakennuksen lisäksi pyrittiin avaamaan tutkimusalueita kirkkopihalle etenkin rakennuksen eteläpuolelle. ►

Toiseksi tutkimusalueita avattiin mäen etelä- ja pohjoisosaan aikaisempien vuosien koeojien jatkoiksi ja niitä täydentämään. Tarkoituksena oli tutkia kirkkomaan laajuutta ja hautojen intensiteettiä sekä selvittää mahdollisen kirkkomaan aidan sijoitumista mäelle. Koeojia pyrittiin myös laajentamaan tasokaivausalueiksi esiin tulevin kiinnostavin osin. Yhteensä tasoaueita ja koeojia avattiin yli 200 m² alalta, tosin osa jo aikaisempina vuosina pintaosistaan tutkituille alueille.

Vaihtelevista sääoloista huolimatta kirkkorakennus saatiin lähes kokonaan tutkittua. Vain itäpuolen kuoriosaa osittain ja kuorissa oleva alttarirakenne jäivät vielä tutkimatta. Rakennukseen kuuluneet kivet mitattiin ja dokumentoitiin tarkasti, mutta yhtään kivijalan kiveä ei vielä poistettu paikoiltaan.

Palanut savi ja kirkkoa vanhempi rakennus

TÄTÄ KIRJOITETTAESSA kaivausten jälkityöt ovat kesken, joten tarkkoja tietoja kaikista esiin kaivetuista löydöistä ei vielä ole käytettävissä. Lukumäärältään runsaimmasta löytöryhmästä ei tosin ole epäilystäkään. Aikaisempien vuosien tapaan kaivauksilla saatiin talteen eniten palanutta savea sen eri muodoissa. Palaneen saven joukosta on poimittavissa runsaasti erilaisia painanteita sisältävää savitiivistettä ja sintraantunutta eli kuonaantunutta savea.

Palanut savi on ollut Ristimäellä tutkimuksellisesti ongelmallinen löytöryhmä, sillä sen alkuperää ei ole kyetty yhdistämään mihinkään esiin saatuun rakenteeseen. Toki aiemmin on jo tulokettu, ettei savi kuulu kirkkorakennukseen, vaan on peräisin tätä vanhemmasta toiminnasta Ristimäellä.

Syksyn kaivaustutkimusten loppupuolella palaneen saven alkuperä vihdoin varmistui. Kirkon lattian alta havaittiin runsaasti kirkkorakennusta vanhempia paalunsijoja ja muita pyöreähköjä likamaaläikkiiä. Näitä edelleen tutkittaessa voitiin palanut savi yhdistää nimenomaan paalunsijoihin.

Havainto on tulkittavissa siten, että paikalla on ollut jokin rakennus jo ennen kirkkoa. Nyt tunnettua kirkkoa vielä vanhempi kirkkorakennus olisi tietysti sensaatio, mutta tällä hetkellä vaikuttaa siltä, että paalut ovat kuuluneet vuosisatoja vanhempaan ajanjaksoon. Pääosa palaneesta savesta kuuluu tiivistetyyppien perusteella kevytrakenteisiin oksapunosseiniin. Hirsirakennusta kevyempään rakenteeseen viittaavat myös nyt todetut paalunsijat.

PAALUNSIJOISTA palaneen saven joukosta löytyi jonkin verran myös saviastioiden palasia. Koristelemattomat palat eivät ole tarkemmin ajoitettavissa, mutta todennäköisesti kyse on tarkemmin ajoittamattomasta rautakauden karkeasta käyttökeramiikasta. Maaläikistä löytyi runsaasti hiiliä, joista

tullaan tekemään radiohiiliajoituksia. Tämänhetkinen arvio tästä Ristimäen aikaisemman rakennuksen rakennusajankohdasta on keskinen rautakausi, ehkä merovingiaika. Toistaiseksi paikalla sijainneen kevytrakenteisen rakennuksen tarkka koko ja luonne ovat kuitenkin yhä epäselviä. Ehkä mäellä on ollut jonkinlainen kulttirakennus jo aiemmin rautakaudella, sijaitsehan lähin tiedossa oleva polttokalmisto vain muutamien kymmenien metrien etäisyydellä Ristimäestä. Toisaalta kyse voi olla täysin maallisestakin rakennuksesta. Löydöt ovat kuitenkin vielä vähäisiä, ja paikan funktion selvittämiseksi tarvitaan lisätutkimuksia.

Esinelöytöjä kirkosta ja sen ulkopuolelta

KIRKKOON TAI SEN käyttöön kuuluvia löytöjä kaivauksissa saatiin esiin harvakseltaan. Rakennukseen kuuluneet rautanaulat olivat yleisin löytöryhmä. Eri vuosina talteen saatujen rautanaulojen kokonaismäärä nouseekin useisiin satoihin. Naulat muodostavat erityisen mielenkiintoisen tutkimusaiheen, sillä kivijalan lisäksi ainoastaan naulojen kautta voidaan tarkastella rakennuksen ulkomuotoa ja teknisiä yksityiskohtia.

Vuoden 2014 tutkimuksissa varmistui, ettei rakennuksessa ole käytetty laastia tai lasia. Myöskään yksiselitteisesti kirkkoon kuulunutta tiiltä ei paikalta löytynyt. Aikaisemman tutkimuksen perusteella lasi, tiili ja laasti otettiin Suomessa käyttöön vasta 1200-luvun loppupuolella, jolloin Ristimäen kirkko on jäänyt jo pois käytöstä.

LÖYTyneet saviastioiden palaset ovat olleet paikallista tuotantoa. Kirkkoa kaivettaessa saatiin sekä rakennuksen sisä- että ulkopuolelta talteen muutamia paloja rautakauden lopun hienompaa, tummapintaista ja kiillotettua keramiikkaa. Lisäksi kahdella tai kolmella vaakasuoralla uralla koristeltua keramiikkaa löytyi runsaasti kuorin itäpuolelta. Suurin osa saviastian palasista oli kuitenkin karkeasekoitteista käyttökeramiikkaa. Keramiikkaa ei voida liittää kirkon käyttöaikaan, vaan se saattaa olla ajalta ennen kirkkora-

Kirkon kivijalka on tehty muokkaamattomista luonnonkivistä. Kuvassa kirkkosalin koilliskulman nurkkakivi.

kennusta. Tuontikeramiikan lisäksi myös metalliset sakraaliesineet tai niiden katkelmat puuttuivat täysin.

TALTEEN saatiin kaksi hopearahaa. Molemmat osoittautuivat gotlantilaisiksi penningeiksi, ja ne on alustavasti ajoitettu 1100-luvun viimeisiin vuosikymmeniin. Toinen rahoista löydettiin kirkon kivijalan ulkopuolelta, rakennuksen edustalta sen eteläpuolelta. Kyseessä on ensimmäinen Ristimäeltä kirkon ulkopuolelta löytynyt raha. Gotlantilaisten rahojen ohella kirkosta on aiemmin löytynyt myös sveanmaalaisia hopearahoja. Vuosina 2013 ja 2014 löytyneiden rahojen ja niiden fragmenttien lukumäärä nousee yli kahdenkymmenen ja siis yhtä lukuun ottamatta kaikki ovat löytyneet rakennuksen sisäpuolelta, kirkkosalin itäpuolelta ja kuorista alttarin edustalta.

Rahat muodostavat kansainvälisestikin erittäin mielenkiintoisen löytöryhmän, etenkin kun kaikkien löytöpaikka on tiedossa muutaman millimetrin tarkkuudella. Löydöistä voidaankin kokonaisuutena tarkastella niiden numismaattisten yksityiskohtien ohella myös muita yksityiskohtia, kuten niiden levikkiä kirkon sisällä. Suurin osa rahoista on erityisen harvinaisia, eikä kaikkia nyt talletettuja rahatyyppejä ole Suomesta löydetty aikaisemmin. Aikaisempien vuosien tapaan kirkon sisältä ja sen eteläpuolelta talletettiin myös muutamia sulaneen pronssin kappaleita.

YKSI YLLÄTTÄVIMMISTÄ löydöistä kirkon sisältä oli aivan alttarirakenteen vierestä esiin tullut suhteellisen kookas luun kappale. Luuta epäiltiin alkuun palamattomaksi, mutta yksityiskohtaisemmassa tarkastelussa se todettiin palaneeksi. Säilyminen selittyikin juuri palamisesta, sillä palamaton luu ei Ristimäellä ole juurikaan säilynyt.

Erityisen kiinnostavan luusta tekee se, että pala on peräisin ihmisen päkallosta. Toistaiseksi voidaan kuitenkin vain arvuutella sitä, mitä palanut ihmisen kallon fragmentti tekee kirkon sisällä kaikkein pyhimmissä paikassa. Luusta tehtävä radiohiiliajoitus antaa toivottavasti lisävalaistusta tähänkin kysymykseen.

Hautaamiseen soveltuva hiekkainen kirkkomaa on rajattu ympäristöstä aidalla. Kuvassa aidan perustusta Ristimäen koillislaidalla.

Lisäksi saatiin talteen kvartsia, kivilaji-iskoksia, palanutta luuta ja piitä. Hienoksi löydöksi osoittautui myös kivikirveen todennäköinen teelmä aivan kirkon kuorin vierestä, rakennuksen ulkopuolelta. Paikalta on todettu jo aiemmin Kiukaisten kulttuurin aikakauteen ajoittuvia löytöjä, johon nämä viimeksi mainitut löydöt on liitettävissä. Löytöjen osalta puhutaan ajallisesti siis kivikauden loppuvaiheesta ja pronssikauden alusta, vuosista noin 2000–1100 eKr.

Aita

MÄKIALUETTA rajaavan aitarakenteen kulkuun saatiin myös lisäselvyyttä. Aikaisempina vuosina on lähinnä mäen länsi- ja lounaiskulmasta otettu esille muodoltaan varsin säännönmukaista maansisäistä kivirakennetta, joka on tulkittu Ristimäkeä kiertäneen aidan perustukseksi. Rakenteen luonteen ja laajuuden selvittämiseksi koeojilla pyrittiin nyt löytämään vastaavaa rakennetta myös muista ilmansuunnista.

Suunnitellusti mäen itäpuolelta rakenne tavoitettiin noin kahdeksan metrin etäisyydeltä kuorihuoneen ulkoseinästä. Pohjoisessa aita tuli vastaan vasta lähes 30 metrin päässä kirkosta. Mäen kaakkoisosaan kaivettu koeoja ei ulottunut kivirakenteeseen, joten siellä aitarakenteen tarkka kulku pysyi vielä arvoituksena. Rakenteeseen kuuluvia maan pinnalle näkyviä kiviä

ei tutkituilla alueilla ollut lainkaan esillä. Silmin erottuvaa aitamaista rakennetta kartoitettiin sen sijaan Ristimäen luoteis- ja pohjoiskulmassa, jonne on myöhemmin myös muualta tuotu irtokiviä. Tällä alueella rakenteet voivatkin ajoittua muuta Ristimäkeä nuoremmiksi.

Vaikka aitarakenteen kulku ei vielä kaikkialla olekaan tarkasti selvillä, auttaa jo nyt esiin saadun kiveyksen löytyminen muun muassa hauta-alueen laajuuden ja sinne haudattujen vainajien lukumäärän selvittämisessä. Lisäksi epäilyksistä, että itäpuolen nykyinen peltoalue olisi jossain historian vaiheessa raivattu hautausmaasta pelloksi, osoittautui vääräksi – ja hyvä niin. Esitettyjen havaintojen perusteella Ristimäen muinaisjäännösalueen tutkimuksellinen arvo kasvoikin entisestään, sillä nyt voidaan olla varsin varmoja siitä, että kokonaisuus on säilynyt täysin koskemattomana.

KIVIRAKENTEEN muoto mäkeä kiertäessään on lähellä kulmistaan pyöristynyttä suorakaidetta. Se rajaa sisälleen jopa yli 50 x 30 metrin kokoisen alueen, jossa lähes kaikkialla on ruumishautoja. Rakenne on maan sisässä kulkiessaan varsin säännönmukainen, noin metrin leveä ja rakenteellisesti melko massiivinen. Perustusten päällä maan pinnalla olleisiin rakenteellisiin yksityiskohtiin ei vielä kuitenkaan saatu selvyyttä. Selvää lienee, että kyse todellakin on ►

kirkkomaata rajanneen aidan jäännöksistä. Esimerkiksi yhtään hautaa ei ole vielä tullut esiin aidan rajaaman alueen ulkopuolelta. Aitaa tutkittaessa ilmeni myös, että mäestä on aidalla rajattu vain sen hiekkapitoinen, hautaamiseen soveltuva osa.

Haudat

TOISTAISEKSI kaikki tunnistetut hautaukset ovat siis mäkeä rajaavan kivirakenteen sisältä. Alueen laajan pinta-alan, hautamaisten painanteiden ja kaivaushavaintojen perusteella arviota paikalle haudattujen vainajien kokonaismäärästä voidaan pohtia aiempia vuosia tarkemmin.

Eräs hautojen määrän arviointia vaikeuttava tekijä on se, etteivät hautaukset jakaudu tasaisesti koko mäen alueelle. Tasokaivausalueiden ja koeojien kautta on voitu todeta, että hautoja on paikoittain hyvinkin tiheässä, paikoitellen taas selvästi vähemmän. Esimerkiksi yksin kirkon kivijalan ympäristöstä saatiin hautakuvioita esille useita kymmeniä. Näiden hautojen tutkiminen jätettiin lounaiskulman muutamaa kaivettua hautaa lukuun ottamatta tuleviin vuosiin.

Hautauksia alueella on kuitenkin lähes kaikkialla, sillä merkkejä haudoista saatiin syksyllä esiin jokaiselta avatulta tutkimusalueelta. Kirkon sisälle

ei hautauksia kuitenkaan ole kirkon käyttöaikana tehty.

Vaikka tässä ei kaikkiin yksityiskohtiin voida mennä, nousee hautojen lukumäärä Ristimäellä joka tapauksessa useisiin satoihin. Karkeasti arvioiden löydettävissä on 250–400 hautaa.

vuoden 2014 kaivauksissa tutkittiin yhteensä 11 ruumishautaa. Aikaisempina vuosina Ristimäeltä on kaivettu kokonaisuudessaan kaksi hautaa, joten arkeologisesti tutkittujen hautojen lukumäärä siis moninkertaistui. Alkuperäisenä tavoitteena oli tutkia kaksikymmentä hautaa, mutta jo ensimmäisiä kaivettaessa havaittiin niiden olevan ennako-odotuksia paljon monipuolisempia ja tätä myöten myös mielenkiintoisempia. Oletettuun kokonaismäärään suhteutettuna hautoja on Ristimäellä tutkittu vasta valitettavan vähän. Vain hautojen kautta päästään tarkemmin tutkimaan kirkkoa käyttänyttä yhteisöä, sillä seurakunta tietysti lepää kirkkonsa ympärillä.

KAIKKI hautakuviot noudattivat kirkon pitkän sivun ilmansuuntaa, ollen siis lähellä kristillistä itä-länsisuuntaa (eli paikallisittain lounais-koillisuuntaa). Hautakuvioiden sijainneista sai käsityksen, että vainajia olisi paikoittain haudattu riveihin tai muutoin erityiseen järjestykseen. Vain harva hautaku-

vio leikkasi toista, vanhempaa hautaa. Suuri hautaustiheys ja hautojen hyvä järjestys kuvastanee hautapaikan intensiivistä ja suhteellisen lyhyttä käyttöaikaa. Järjestystä on voinut ylläpitää joidenkin hautojen merkitseminen: kahden tai kolmen haudan jalkopäästä löytyi paikoilleen kaatunut tai maahan upotettu pieni pystykivi, mahdollinen hautamerkki. Pääsääntöisesti haudoissa ei kuitenkaan tavattu minkäänlaisia kiviä tai muita merkitsemiseen viittavia rakenteita.

TUTKITUT haudat kuuluivat hautakuoppien koon perusteella sekä aikuisille että lapsille. Syvyyksissä oli huomattavaa vaihtelua: hautakuopan pohja tavoitettiin haudasta riippuen noin 60–110 cm syvyydestä.

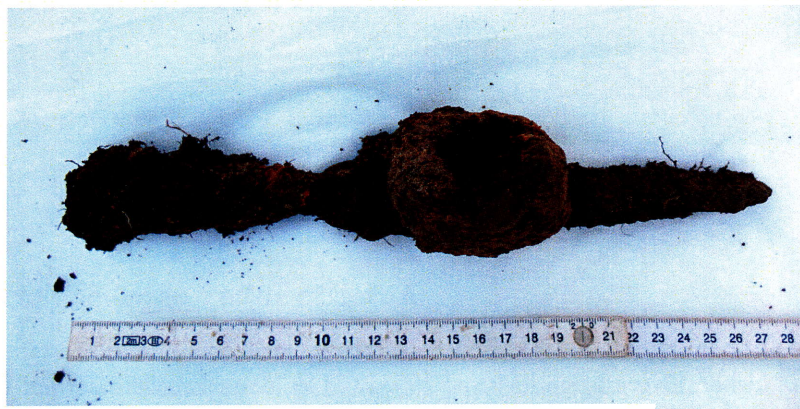
Osa vainajista oli haudattu yksinkertaisissa lauta-arkuissa, osa nähtävästi kokonaan ilman arkkua. Vaikka arkkujen puuaines ei ollut säilynyt, on talteen otettujen rautanauhojen perusteella mahdollista rekonstruoida arkkujen tiettyjä yksityiskohtia, kuten niiden mallia ja kokoa. Varsin monesta naulasta löytyi varteen ja kantaan kiinnittyneenä pieniä määriä ruumisarkusta peräisin olevaa puujäännettä, joista voidaan selvittää rakenteellisten detaljien lisäksi käytettyä puulajia sekä teettää näytteistä myös radiohiiliajoituksia.

VAINAJISTA ei pääsääntöisesti ollut jäljellä kuin ”märkä läntti” eli ympäristöä hieman tummempi maa-alue. Luuta havaittiin vain muutamassa haudassa, mutta täysin lahonneena sitä ei saatu talteen. Eräästä haudasta löydettiin vainajan pään kohdalta kaksi hammas- ta, joista toinen saatiin ehjänä edelleen tutkittavaksi.

OSA HAUDOISTA oli täysin tyhjiä, osasta löydettiin myös vainajan mukaan asetettuja esineitä. Ristimäellä olevat haudat ajoittuvat ristiretkiajan ja varhaisen keskiajan vaihteeseen, jolloin vainajat on usein vielä haudattu puvuissaan. Suurin osa hautalöydöistä olikin erilaisia pukuihin ja asusteisiin kuuluneita esineitä ja niiden katkelmia. Näistä mainittakoon esimerkkinä esiliinan

Arvio Ristimäellä olevien ruumishautojen lukumäärästä nousi uusien havaintojen perusteella useisiin satoihin. Näistä 11 tutkittiin syksyllä 2014. Joukossa on sekä lasten (vasemmalla hauta 6) että aikuisten (hauta 5) hautoja

Ristimäkeä on käytetty hautaamiseen jo ennen kirkon rakentamista. Kuvassa esineelliseen hautaan kuulunut pienehkö keihäänkärki ennen konservointia.

kulmaan kuulunut pronssispiraalikoriste, monet hevosenkenkäsoljet sekä vyön soljet. Puukkoja tuppineen löytyi useampi, kuten myös nahkavöihin kuuluneita niittejä ja heloja. Joitakin irtolöytöjä ilmeisesti tuhoutuneista haudoista tuli esiin kirkkomaan sekoittuneista kerroksista.

ERIKOISEMPINA löytöinä mainittakoon erään vainajan kaulan kohdalla löytynyt helminauha, joka koostui yli 30 lasihelmestä. Erästä toisesta haudasta löytyi lisäksi kaksi helmeä, joista toinen oli pieni ja yksivärinen lasihelmi, kun taas toinen osoittautui hyvin kookkaaksi ja koristeelliseksi silmä- tai aurinkokoristeiseksi helmeksi.

Erästä haudasta havaittiin hyvin pitkälle maatunutta paksua kangasta koko haudan pituudella. Tekstiili lienee ollut joko haudan pohjan pehmusteenä, tai sitten se on toiminut vainajan käärinliinana. Haudasta löytyi vyön niittejä sekä mahdollinen sirpin kärki.

METALLIESINEET olivat löydettyäessä varsin huonokuntoisia, joten lisätietoa näistä on saatavissa vasta konservoinnin jälkeen. Joidenkin pronssiesineiden päältä havaittiin tekstiilijäänteitä, joista voidaan analysoinnin jälkeen myös tehdä radiohiiliajoituksia. Osa hautalöydöistä otettiin talteen kipsiin vallettuna, ja näiden tiiviiden paakkujen kaivaminen ja tarkempi tutkimus tapahtuu myöhemmin laboratorio-olosuhteissa.

Viimeisen kaivauspäivän yllätys

KAIVAUSTEN parhaat löydöt tulevat perinteisesti päivänvaloon viimeisenä työpäivänä, kun kuoppaa ollaan jo täyttämässä, vaikka viimeisiä neliömetrejä vielä kiireessä tutkitaan. Näin kävi myös Ristimäellä lokakuussa 2014. Löytö osoittautui sen verran merkittäväksi, että kaivauksia jatkettiin vielä muutama päivä eteenpäin.

Aiemmin todettiin kirkkosalia tutkittaessa käyneen ilmi, ettei kirkon sisälle oltu haudattu vainajia. Niinpä viimeisinä viikkoina ryhdyttiin tutkimaan kirkkosalin pohjan alta esiin tulleita, ja siis ajallisesti kirkkorakennusta vanhempia, paalunsijoja ja muita maaläikkä. Viimeistä maaläikkää kirkkosalin luoteiskulmassa kaivettaessa vastaan tulikin yllättäen ruumishauta. Hauta oli kaivettu vanhemman tumman maaläikän läpi niin, ettei sitä alkuun lainkaan huomioitu hautakuviona – etenkin kun tämä hautaläikkä ulottui osittain kirkon kivijalan alle.

KYSEINEN hauta osoittautui esineelliseksi. Tätä ennen haudoista oli tavattu ainoastaan pukuihin ja asusteisiin kuuluneita pienesineitä, kuten koristeita, solkia ja puukkoja. Tämän haudauksen esineet koostuivat keihäänkärjestä, tupessa olevasta puukosta sekä kookkaasta vyön soljesta. Keihäänkärkeen oli kiinnittynyt jokin rautaesine, jonka funktiota ei röntgenkuvienkaan kautta ole vielä saatu selville – kyse voi myös olla vain ruostepaakusta.

Solki osoittautui hyvin koristeelliseksi, eikä suoria vastineita ainakaan Suomesta ole toistaiseksi löytynyt. Mikä mielenkiintoisinta, soljen sisäpuolella oli säilynyt nahkavyön lisäksi kahta erilaista kangastyyppiä ja sen päällä eläimestä peräisin olevaa karvaa. Vainaja oli mahdollisesti kääritty turkikseen: tähän viittaisi myös tumma maakerros muualla hautaustasossa kuten myös se, ettei merkkejä ruumisarkusta hautaa tutkittaessa löydetty.

Tämä esineellinen haudaus osoittaa Ristimäelle haudatun jo jonkin aikaa kirkon rakentamista aiemmin. Talletetusta orgaanisesta aineksesta pyritään tekemään tarvittavat analyysit mm. haudauksen ajoittamiseksi.

Jatkosuunnitelmia

PAIKALLE jäi vielä paljon tutkittavaa, ja Ristimäen kaivaustutkimuksia voitaisiin jatkaa vuosikymmeniä. Nyt haaveena – ja haasteena – on tutkimusten jatkaminen vuosi kerrallaan, ainakin vuoteen 2016 asti. Tämän jälkeen voitaneen vähitellen siirtyä esiin saadun aineiston kokonaisvaltaiseen analysointiin.

Jokainen vuosi tuo paljon uusia tuloksia, mutta samalla myös runsaasti uusia kysymyksiä. Vuoden 2014 havainnot vahvistavat kuitenkin aikaisemmin esitettyjä epäilyjä siitä, ettei kirkkorakennus ole kohdannut loppuaan palamisen kautta. Kirkko lieneekin hylätty 1200-luvun ensimmäisellä puoliskolla niin, että se on tyhjennetty uskonnollisesta esineistöstä ja jätetty paikoilleen lahoamaan.

KIRKON syntyäikään ei saatu uusia suoria vastauksia, mutta sitä voidaan selvittää nyt saatujen näytteiden analysoinnin kautta. Kirkon kivijalan alle jäänyt esineellinen haudaus on rakennusta vanhempi, joten hautalöytöjen tarkka ajoittaminen antaa tietoa myös kirkon varhaisimmasta mahdollisesta rakentamisajankohdasta.

Myös maaperän alkuaineanalyysit, makrofossiilitutkimus ja löytöjen yksityiskohtainen tarkastelu tuo lisävalaistusta varsinaisen kirkon mutta myös ruumiskalmiston käyttöön ja syntyhistoriaan.

Raivaamassa, kaivamassa...

Kaija Pyykkö

Turun ja Kaarinan rajalla on kaksi Ristimäkeä Aurajoen kahden puolen vajaan kilometrin päässä toisistaan.

Joen eteläpuolen rantatöyräällä Kuralan Ristimäellä on erittäin rikkaita rautakautisia hautoja, joista ensimmäiset löydöt tehtiin vuonna 1914.

Joen pohjoispuolen Ravattulan kylässä peltojen keskellä on metsäsaarekkeiden muodostama Ristimäki, joka paljasti aarteensa vasta 99 vuotta myöhemmin, elokuussa 2013.

Utinen Suomen vanhimman kirkon löytymisestä levisi nopeasti myös meille arkeologian harrastajille. Sehän oli nähtävä!

Hankaluutena oli, että en tien nyt, missä Ristimäki tarkalleen ottaen sijaitsee, eikä sinne ole kunnon tietä. Harhailujen jälkeen osuin kuitenkin perille.

Löydön upeus ällistyi ja kuuntelin ihastuneena kaivausjohtaja Juha Ruohosen selostusta paikasta ja sen löytymisestä. Harvoin tapaa niin onnellista arkeologia.

Kävin vielä muutaman kerran syksyn kuluessa katselemassa kaivauksia. Elokuun viimeisinä päivinä oli Turussa juuri sopivasti kansainvälinen kirkkoarkeologian kongressi.

Kongressivieraat vietiin suurella bussilla olemattomia teitä Ristimäelle katsomaan ja kadehtimaan juuri löytynyttä ainutlaatuisia varhaiskristillistä kirkkoa.

Tieto löydöstä levisi myös maailmalle.

Kävelyretki Koroisista Ristimäelle

Vuoden 2014 toukokuussa Suomen keskiajan arkeologian seura, mukana muutamia Turun maakuntamuseon ystäviä, teki kevätretken Aurajokilaakson muinaisjäänneksille. Seuran puheenjohtaja Janne Harjula oli oppaana alkumatkasta.

Kävelimme koko aurinkoisen päivän alkaen 1200-luvulta olevan Koroisten kirkon ja piispanlinnan raunioilta. Kävimme katsomassa Koroisten kartanon

keskiaikaista kellaria ja pihalla upeasti kukkivaa magnoliapuuta, kuljimme vanhan idyllisen Halisten kylän kautta kauniille katajamäelle, jossa söimme eväitä, ja edelleen Virnamäen rautakautiselle muinaisjäännealueelle, ohitimme useita kuppikiviä ja salaperäiset Komosten kummut.

Vanhaa Ravattulantietä tulimme Pähkinämäen ja Mattilan rautakautisille röykkiöille. Kuralan sillalta mukaamme

liittyivät ja opastusta jatkoivat Ruohoset, isä ja poika. Vihdoin saavuimme Ristimäelle.

Kaikki kaivausalueet oli peitetty maalla talveksi. Kirkon alttarin kohdalla oli oksista kyhätty risti. Kuulimme taas kiehtovaa kertomusta kaivauksista, löydöistä ja talven aikana tehdyistä uusista tutkimuksista ja tulkinnoista.

Nuorempi Ruohonen (6v) esitteli vuonna 2012 löytyneen kuppikiven.

Raivaamassa

Talvi oli pudottanut oksia puista ja nostanut esille maasta töröttäviä vaarallisia kantoja. Polut ja kirkon paikka olivat surkeasti risujen ja rankojen peitossa.

Kysyimme, saisimmeko käydä mäkeä siivoamassa, mihin oitis suostuttiin. Ja niin muutamana alkukesän päivänä kävikin joukko Turun maakuntamuseon ystäviä raivaamassa oksia, risuja ja rankoja kirkon päältä ja poluilta ja sahaamassa salakavalaa kantoja, ettei niihin kukaan mäellä kävijä kompastuisi.

Kesäkuun alussa kukkivat kielot peittivät koko Ristimäen.

Mäellä hajallaan olevia rankoja, oksia ja risuja kootaan suojapeitteelle ja raahataan sen avulla isoon kasaan pellon reunaan. Kuva Maria Pulli.

...peittämässä, pesemässä

Helpoimman reitin etsintää

Kesäkuu oli sateinen ja viileä, heinäkuu läkähdyttävän helteinen. Kesän 2014 kaivausten oli määrä alkaa elokuussa. Heti kun tieto yleisökaivauksista tuli, ilmoittauduin mukaan.

Kaivauksia odotellessa kokeilin erilaisia reittejä ”tiettömään” kohteeseen. Pyörällä helpoin reitti on Hämeensillalta Vanhaa Hämeentietä ja Hämeen valtatie yli Rasintielle, Aurajoen yli Kuralan siltaa pitkin ja, jos sää ja maa on kuiva, joen rantapolkua ja pelto-tietä Ristimäelle. Sateella polut ovat kulkukelvottomat ja silloin on parasta mennä sillalta suoraan kävelytieltä mäkeä ylös Vanhalle Ravattulan tielle ja sieltä kiertäen peltoteitä.

Bussilla pääsee kätevästi Kuralan Kylämaen pysäkille, josta voi kävellä Kuralan sillan yli edellä kuvattuja reittejä. Liedon bussilla pääsee Hämeen valtatie ja Ohitustien risteyskseen, josta mukavimmaksi osoittautunut kävelyreitti vie kevyenliikenteen väylää pitkin Hämeen valtatie ja Aurajoen

yli, Ohitustien liittymän ali ja kohtisuoraan vasemmalle polkua pitkin ja Ravattulan kylän halki.

Kesällä polun vasemmalla puolella hehkui keltainen rypsipelto ja oikealla ruiskukkien siniseksi värjäämä vehnäpelto, pellon ojissa runsaasti värikkäitä niittykukkia. Kylän toiselta puolelta jatkuu peltotie Ristimäelle.

Kaivamassa

Kaivaukset Ristimäellä alkoivat elokuun alun helteillä ja samalla alkoivat keskiviikkoiset esittelyt. Oli mahdollisuus käydä kuulemassa ja näkemässä kaivausten edistymistä, josta Johanna Nylund reippaasti kertoi, ja kohottaa kuntoa pyöräilyllä ja kävelyllä. Muutaman kerran kävin kuntosalillakin, elämäni ensimmäisen kerran, kaivauksiin valmentautumiseksi. Ikä ja rapakunto arveluttivat, mutta eivät estäneet kaivamisesta haaveilua.

Elokuun viimeisellä viikolla reippaassa sateessa, sadevaatteissa, suoja-

katoksen ja Madeleine Simon-Belamyn valvovien silmien alla ryhdyimme raaputtamaan lastoilla koeojaa numero 7. Oja oli metrin levyinen ja neljä metriä pitkä, kirkon eteläpuolella, kohtisuoraan pellon reunaa päin. Löytyi pieniä hippusia palanutta savea, enimmäkseen vasta seulomisvaiheessa, jota Madeleine onneksi tarkasti vahti. Päivä oli jännittävä, kunto vielä illalla ihan hyvä.

Parin välipäivän ja uusien sadevaatehankintojen jälkeen taas koeojaan nro 7. Savea löytyi lisää. Viereisestä ruudusta löytyi naula. Kiemurainen kaivausasentoni alkoi tuntua selässä niin, että piti lähteä hiipimään jo ilta-päivän kahvitauolta kotiin, apteekkiin ja voitelemaan Voltarenia selkään ja nielemään särkylääkettä.

Seuraavalla viikolla kaivoin maanantaina ja tiistaina koeojassa 7 ja vähän muuallakin. Sää oli poutainen. Voitelin selkäni jo aamulla valmiiksi Voltarenilla. Kaivaminen luontuikin kohtalaisesti. Löytyi edelleen savea, aavistus hautaläikän reunaa ja eri kokoisia kiviä, mutta ei kirkkomaan aidan perustaksi sopivia. Aidan täytyy olla kauempana kirkosta, lähempänä peltoa tai pellolla.

Yleisökaivauksiin osallistui 16 eri henkilöä, koululaisista eläkeläisiin, Turusta, Porista, Salosta, Paimiosta, jopa Helsingistä asti. Kaivausajat vaihtelivat yhdestä päivästä viiteen viikkoon. Minun fysiikkani kesti vain neljä, mutta sitä kiinnostavampaa kaivauspäivää. Vaikka omat löydöt olivat aika yksitoikkoisia, muista kuopista löytyi vähän väliä vaikka mitä, jota pääsi heti tuoreeltaan ihmettelemään. Kaivausporukassa vallitsi iloinen ja innostunut tunnelma, saimme tutustua mukaviin nuoriin arkeologeihin ja opiskelijoihin.

Arkeologian harrastajia kaivamassa koeojassa kaatosateessa puiden varaan viritetyn suojapeitteen alla. Kuva Maria Pulli.

Peittämässä

Syyskuussa ja lokakuussa jatkoimme Ristimäellä vierailuja. Lokakuun puolessavälissä kaivausalueilta poistettua hiekkaa ja multaa alettiin siirtää korkeista kasoista takaisin suodatinkankaalla peitettyihin kuoppiin, koeojiin ja kirkon kivijalan päälle. Tähänkin pääsimme mukaan.

Multaa lapioitiin kottikärryihin ja ämpäreihin ja kärrättiin ja kannettiin kaivausalueille. Kaikki korkeat kasat hupenivat ja kuopat täyttyivät. Kielon juurakot aseteltiin alttarin ympärille ja risti pystytettiin alttarille. Sää oli poutainen ja aika kylmä, mutta juuri sopiva tähän työhön, ei tullut hiki eikä vilukaan. Muutama tunti päivittäin sopi minulle hyvin, virkisti mieltä ja vetreytti vartaloa.

Kävin vielä viimeisenä kaivauspäivänä Ristimäellä ja sain kuulla ja nähdä kirkon sisältä löytyneen miehen haudan aarteet. Kotiin päin kävelin Kuralan sillan kautta. Taitoin mukaa ni oksan sillan pielessä koko syksyn kukkineesta tuntemattomasta kasvista, jonka Terttu Lempiäinen selvitti minulle peltopähkämöksi.

Pesemässä

Kaivauksilla löytyneet metalliesineet ja orgaanista ainetta sisältäneet löydöt vaativat välittömän suojaamisen hapen vaikutukselta ja

mahdollisimman pikaisen konservoinnin. Kuraisesta maasta poimitut keramiikan ja saven palat, kvartsin, piin ja muut kiven sirut eivät ole välittömässä vaarassa tuhoutua, mutta kaipaavat puhdistuksen ennen tarkempaa tutkimusta.

Joulukuussa meidät kutsuttiin apuun näitä löytöjä pesemään ja saimme tutustua tähän kaivausten jälkitöiden vaiheeseen Sinikka Kärkkäisen opastuksella. Puhdistimme jo kaivauksilla

kohtalokseni tullutta palanutta savea neljänä päivänä arkeologian laitoksen entisessä kirjastossa.

Savenpaloja, joiden koko vaihteli pikkusormen kynnen kokoisista halkaisijaltaan parisenttisiin, liotettiin hetki pesuvadissa lämpimässä vedessä ja harjattiin pienellä pensselillä tai hammasharjalla hellästi mutta tehokkaasti löytöpussi kerrallaan ja aseteltiin kuivumaan talouspaperin päälle. Jokainen sirunen vielä tarkastettiin, eroteltiin väärään pussiin joutuneet löydöt erikseen ja mahdolliset roskat pois. Mukavassa seurassa tämäkin lotraus oli hauskaa. Seuraavana päivänä kuivuneet palat laitettiin takaisin pussiinsa odottamaan tutkijaa.

Vaikka olimme ahkeria, satoja pussillisia löytöjä jäi vielä puhdistamatta. Työtä riittää vielä sekä opiskelijoille että tutkijoille, ehkä harrastajillekin.

Kymmenkunta Turun maakuntamuseon ystävää osallistui näihin Ristimäki -tutkimuksen käytännön vaiheisiin. Paljon suurempi joukko meitä kävi kesän aikana katsomassa kaivauksia ja kuulemassa esitelmää Ristimäestä. Saimme kokea monella tavalla arkeologian harrastuksemme huippuhetkiä.

Jälkitöissä arkeologian laitoksella. Harrastajat pesivät löytöjä ja opettajana toimiva Sinikka Kärkkäinen asettaa pestyjä hyllylle kuivumaan.
Kuva Anni Ala-Rakkola-Kara.

Harrastajat ja arkeologit lapioivat yhdessä multaa seulontakasasta ämpäreihin kannettavaksi takaisin kuoppiin kaivausalueen peitoksi.
Kuva Kaija Pyykkö.

Onks tääl tämmöstäki ollu?

Tietoa lietolaisesta kulttuuriympäristöstä saatiin talteen dokumentointihankkeella

NAUTELANKOSKEN MUSEO toteutti vuosina 2013-2014 Liedossa dokumentointihankkeen, jossa museon ja monien vapaaehtoisten yhteistyönä tallennettiin tietoa lietolaisesta kulttuuriympäristöstä. Aineiston keruuseen osallistui myös joukko Turun Maakuntamuseon ystävien arkeologian jaostosta – kuka suuremmalla, kuka pienemmällä panoksella.

Rakennuksia dokumentoitiin valokuvaamalla, mitaamalla, piirtämällä ja tekemällä muistiinpanoja. Dokumentoinnissa keskityttiin lähinnä talousrakennuksiin, mutta valokuvattiin myös päärakennuksia ja monenlaisia kulttuuriympäristöjä, niin kylämaisemia kuin kaupunkimaista keskustaa.

Hankkeen yhtenä osa-alueena oli kulttuuriympäristöjä ja niissä tapahtuneita muutoksia kuvaavan näyttelyn tekeminen. Näyttely oli esillä Liedon kunnantalolla alkuvuodesta. Nyt sitä voi lainata museosta. Kymmenen roll up -taulun näyttely on helposti siirrettävä ja pystytettävissä monenlaisiin tiloihin erilaisina kokonaisuuksina.

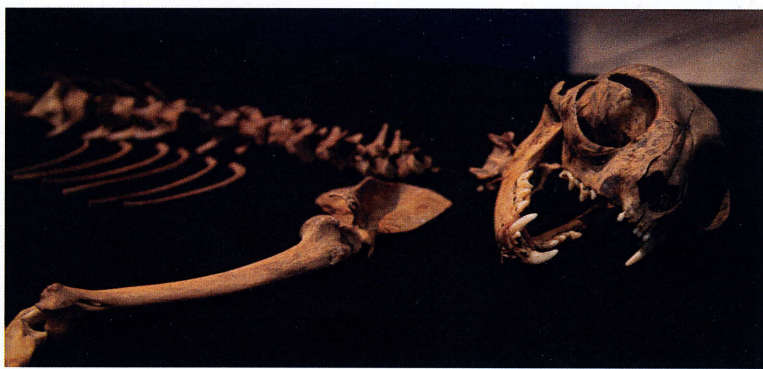
Kuvia ja tekstejä sisältävien taulujen aiheina ovat maisema ja sen muutos, lietolaiset pihapiirit, talousrakennukset sekä pellot, laitumet ja metsät. Nähtävillä on sekä vanhaa valokuva-aineistoa että uusia hankkeen aikana otettuja kuvia. Näyttelyn tehtävänä onkin houkutella katselemaan lietolaista maisemaa uusin silmin.

Osa kerätyistä valokuvista on katseltavissa Lounaispaikan karttapalvelussa www.lounaispaikka.fi. Karttapohjalle on lisätty avattavia tietokkunoita lietolaisista kylistä, rakennuksista ja kulttuuri-maisemasta. Muutama kuva on nähtävissä blogissa www.nautelankoski.blogspot.fi.

Rakennusten dokumentointitiedot talletettiin myös Varsinais-Suomen maakuntamuseon ylläpitämään *Museon informaatioportaaliin (MIP)*.

Kaikki hankkeen aikana kertynyt tieto ja aineisto on arkistoitu Nautelankosken museoon. Suurin osa aineistosta on sovittaessa käytettävissä museossa.

20 VUOTTA HISTORIAA JA NYKYTAIDETTA 1995-2015 ABOA VETUS ARS NOVA

HISTORIAN JA NYKYTAITEEN MUSEO Itäinen Rantakatu 4–6, Turku

info@aboavetusarsnova.fi | www.aboavetusarsnova.fi | Museo on avoinna joka päivä 11–19

Piipparin kanssa maastossa

Ulla Moilanen & Matias Saari

Turun työväenopistossa järjestettiin syksyllä 2014 arkeologivetoinen metallinilmaisinharrastajille suunnattu kurssi *Arkeologia ja metallinilmais* (opettajana Ulla Moilanen). Kurssin tarkoituksena oli toisaalta kokeilla, tavoitetaanko kurssilla metallinetsijöitä, ja toisaalta levittää metallinilmaisinharrastajille lisätietoa arkeologiasta ja harrastuksen vaikutuksista muinaisjäänneksiin.

Arkeologin näkökulmasta metallinetsintään liittyy sekä hyviä että huonoja puolia. Parhaimmillaan metallinilmaisinharrastajat auttavat paikantamaan ennestään tuntemattomia muinaisjäänneksiä, joiden löytyminen olisi muutoin epätodennäköistä, mut-

ta toisaalta ”piipparoinnin” vaaroina ovat muinaisjäänneiden vaurioituminen tai jopa kokonaan tuhoutuminen.

Metallinilmaisimen käyttöön vaikuttavat mm. muinaismuistolaki, löytötavaralaki ja rikoslaki, mutta on pitkälti harrastajan omasta valveutuneisuudesta kiinni, kuinka hyvin erilaiset lakipykälät ja käytännöt tunnetaan ja kuinka niitä noudatetaan.

Arkeologien keskuudessa käydään runsaasti keskustelua siitä, miten metallinetsintään tulisi suhtautua. Piipparoinnin kieltäminen ei ole realistista, joten keinoja yhteistyön lisäämiseen tulisi kenties miettiä entistä laajemmin. Syksyn kurssikokeilun myötä metallinilmaisinharrastajille suunnattujen kurssien lisäämistä ei tulisi aina-

kaan poissulkea, sillä osallistujilta saatua palaute oli pelkästään positiivista.

Kurssista tiedotettiin Turun työväenopiston mainoslehdessä ja verkkosivulla sekä Facebookissa metallinetsijöiden omissa ryhmissä, minkä lisäksi Turun seudun aktiiviset arkeologian harrastajat levittivät mainosta. Kurssi tavoitti sekä harrastusta suunnittelevia että jonkin aikaa harrastaneita.

Osallistujia oli yhteensä 13. Kurssi oli jaettu viiteen kertaan, joilla käytiin läpi harrastukseen vaikuttavia käytäntöjä ja lainsäädäntöä, Suomen esihistoriaa, löytöjen tutkimusmenetelmiä sekä avattiin kontekstin merkitystä ja tärkeyttä, ja tuhoutumattoman muinaisjäänneksen tutkimuksellista potentiaalia.

Viimeinen kurssikerta sisälsi maastoharjoituksen Yli-Lemun kartanolla. Tarkoituksena oli saada lisätietoa alueella kesällä 1808 käydystä Suomen sodan taistelusta ja mahdollisesti etsiä taistelussa kaatuneiden hautapaikkaa. Löydöt jäivät erittäin vähäisiksi ja koostuivat lähinnä modernista rautaromusta. Vain yksi sulaneen lyijyn kappale saattaa liittyä taistelun aikaiseen ammusten valamiseen.

Vaikka löydöt olivatkin pääasiassa ressenttejä, voitiin maastoharjoituksen avulla miettiä löytöjen asianmukaista talteenottoa, löytöpaikan havainnointia ja löytöjen merkitsemistä kartalle. Kurssista ja tutkimuksen tarkemmista tuloksista on tekeillä artikkeli *Muinaistutkijaan*, ja tutkimusta on käsitelty

Kurssille osallistunut Ulla Kivimäki ja vanhasta hevoshasta löytynyt uudehko rautaketjun kappale. Kuva: Ulla Moilanen.

hautapaikkojen osalta myös Kalmistopiiri-blogissa: <https://kalmistopiiri.wordpress.com> (Sotilashautojen jäljillä metallinilmaisimin).

Palautteen perusteella *Arkeologia ja metallinilmais*in -kurssi koettiin mielenkiintoiseksi ja hyödylliseksi. Monien kurssilaisten palautteessa korostui se, että kurssin jälkeen osataan olla löytöjen suhteen varovaisempia. Tällä ei pelkästään (ainakaan toivottavasti) tarkoiteta varsinaisen esinelöydön käsittelyä, vaan myös ymmärrystä löytökontekstista ja siitä, mitä pahimmassa tapauksessa kajoamisella saattaa rikkoo. Seuraavassa on kurssille osallistuneen Matias Saaren oma näkökulma kurssiin ja metallinetsintään:

Anne Aho ja Matias Saari tutkivat hakamaata Lemun kartanolla. Suomen sodan aikana paikalle oli määrätty ruotsalaisten jalkaväkijoukkoja.
Kuva: Ulla Moilanen

Vielä kaksi vuotta sitten minulla ei ollut mitään suunnitelmia metallinilmaisinharrastuksen aloittamisesta. Löysin edellisenä kesänä muutaman mielenkiintoisen kiven ja aloinkin tutustua maan syvyyksiin entistä enemmän. Sitteen tuli ajatus, että tuolla saattaa olla jotain muutakin kuin pelkästään kiveä. Sukelsin netin syövereihin kaivamaan lisää informaatiota, ja selkeästi tuli esille, että Aarre maan alla -foorumi on suomalaisien metallinetsijöiden kohtaamispaikka. Kokemusten ja testien perusteella selvisi, mikä laite kannattaa tilata, ja laitteen sainkin nopeasti suomalaiselta toimittajalta. Huomasin, että kannattaa investoida hieman, eikä vaan tyytyä halvimpaan. Jo muutaman reissun jälkeen täytyy todeta, että keskustelupalstojen koluaminen kannatti.

Muutaman metsä- ja peltoreissun jälkeen jäi käteen kaiken näköisiä metallinpaloja, jotka eivät kertoneet minulle mitään. Päätin etsiä lisätietoa harrastuksesta, ja sattumalta huomasin *Arkeologia ja metallinilmais*in -kurssin. Vasta kurssin aikana huomasin, että harrastustaan aloitteleva metallinetsijä on todella tietämätön siitä, mitä tekee, ja että harrastaja voi toiminnallaan aiheuttaa tuhoa todellisille löydöille. Huomasin myös sen, että on kenties helpompi olla arkeologian harrastaja ja aloittaa metallinetsintä, kuin toisin päin, koska tietämys historiasta ja löydöistä on tärkeää.

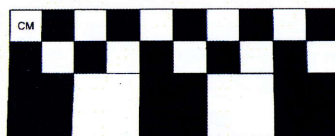
Kurssin aikana tuli aloittelijalle tärkeää informaatiota, jota pystyy hyödyn-

tämään pitkään. Varsinkin maastokerta avasi harrastusta paljon, sillä jatkossa tiedän, että pieni ruosteinen metallinpala ei ole vain romua, vaan se voi olla pala meidän menneisyyttämme, ja oikeissa käsissä siitä voidaan saada paljon tietoa paikallisesta historiasta. Lainsäädäntö on isossa roolissa metallinetsintää harrastaessa. Tietämättään voi helposti mennä lain väärältä puolelta, eikä harrastusta aloitteleva voi edes tietää, kuinka moni lakipykälä harrastusta sääntelee. Kaikenlainen lisätieto on ollut erittäin tärkeää.

Pohdin, että miten jatkossa etenen harrastuksen parissa, jäänkö kotipihaa tonkimaan vai lähdenkö yhdessä muiden harrastajien kanssa uusiin seikkai-

luihin? Onneksi kurssilta jäi kontakteja, joiden kanssa sovittiin, että nähdään keväällä, kunhan lumet sulavat.

Menneisyyden arvostaminen kytkeytyy tiedon määrään: mitä enemmän on tietoa, sitä enemmän on myös arvostusta. Kurssittamisella olisikin kenties mahdollista tuottaa enemmän asianmukaisesti harrastavia ja muinaisjäännöksiä kunnioittavia metallinetsijöitä. Valveutuneiden metallinilmaisinharrastajien on myös maastossa helpompi puuttua mahdollisiin havaitsemiinsa väärinkäytöksiin, ja kurssitetut metallinetsijät pystyvät myös levittämään omaksumiaan tietoa eteenpäin muille harrastajille.

Sulaneen lyijyn kappale saattaa liittyä Lemun taistelun aikaiseen ammusten valamiseen, mutta se voi olla myös tätä nuorempi.

Kuva: Ulla Moilanen.

Mitä kalliomaalausten maisema kertoo?

Teksti ja kuvat: Ismo Luukkonen

Kun kaksikymmentä vuotta sitten vierailin ensimmäisiä kertoja Suomen kalliomaalauksilla, odotin näkeväni hauraan kauniita, punamullalla maalattuja kuvia kivikautisen metsäs-

täjä-keräilijän elämänpiiristä: hirviä, pelkistettyjä ihmishahmoja, veneitä.

Mitä kohtasin, vastasi odotuksia osittain. Kuvat olivat kyllä hauraita ja kauniita, mutta niiden kuvamaa-

ilma osoittautui odotuksia monisysteemmäksi, ja vaikka tiesin odottaa luonnontilaisia maisemia, niiden arkityyppinen jylhyys asetti maalaukset mielessäni aivan uuteen asemaan.

Kalliomaalausten maisemat, siinä kuin itse maalauksetkin, vaikuttavat suuresti siihen millaisia merkityksiä kalliomaalaukset välittävät.

TÄMÄ pätee kahdella tasolla. Kalliomaalausten ympäristöt avaavat merkityksiä, joita liittyy kalliomaalausten rooliin kivikautisessa yhteisössä 7000–3500 vuotta sitten. Merkityksiä, joita kalliomaalausten tekijät niihin liittivät, ja joita maalaukset välittivät yhteisölleen.

Kouvolassa Verlan kosken yläjuoksulla sijaitseva maalaus on tehty pystysuoraan, veteen laskevaan kallioon.

Pienehkössä kalliossa on mittava kalliomaalaus, joka muodostuu useasta peräkkäin kulkevasta hirvestä, joiden lomassa on myös muita hahmoja. Maalaus kentän pituus on noin 6 metriä.

Kurtinvuoren kalliomaalaus Heinävedellä on maalattu suurten kivenlohkareiden muodostaman onkalon suulle.

Toisaalta ympäristöt vaikuttavat suuresti siihen, kuinka paikalla nykyään vierailevat paikan kokevat, ja millaisia uusia merkityksiä maisemassa olevat maalaukset saavat. Nämä kaksi merkitystasoa ammentavat samasta lähteestä, mutta ovat erillisiä.

Kalliomaalausten tekijöitä emme enää voi haastatella, heidän kokemuksensa on hautautunut vuosituhansien taakse, ja pääsemme siihen käsiksi vain epäsuorasti. Nykykävijän kokemusmaailma taas perustuu aivan erilaisiin ympäristöihin ja yhteiskuntaan.

Emme voi, vaikka kuinka haluaisimme, olettaa kalliomaalausten tekijöiden nähneen maiseman ja maalaukset samalla tavalla kuin me.

Kirkkonummen Vitträskin maalaus on ensimmäinen Suomesta löytynyt kalliomaalaus. Ilmoituksen muinaistieteelliselle toimikunnalle teki säveltäjä Jean Sibelius vuonna 1911.

Maalauksen parhaiten säilynyt kuvio muodostaa arvoituksellisen verkkomaisen kuvion. Suorakulmaisen kehyksen sisällä ja reunoilla kulkee vinoviivoja. Maalauksen erottumista on vahvistettu digitaalisesti.

LÄHES kaikki Suomen kalliomaalaukset on alun perin maalattu suoraan vedestä kohoaviin pystysuoriin kallioihin. Monilla paikoilla näin on edelleen. Tumma vesi huuhtelee kallion juurta

maalausten alla, eikä paikalle pääse kuin veneellä tai talvella jäätä pitkin. Mutta maisema on muuttunut niistä päivistä, jolloin kuvat kallioihin maalattiin. Maankohoamisen aiheuttamat

veden pinnan muutokset ovat vaikuttaneet myös kalliomaalauspaikkoihin.

Toisinaan maalaukset ovat jääneet korkealle kallioon, toisinaan väistyvä vesi on paljastanut kallion edestä maa-kaistaleen, joka nyt kasvaa rantalepikköä tai tukevampaa puuta. Joillain paikoilla muinainen vesistö on kaikonnut näköetäisyyden taakse, ja voi olla, että jossain järviällä on kallistunut niin, että maalaukset ovat jääneet veden alle, nykykatsojan tavoittamattomiin.

KALLIOMAALAUSTEN sijainti jyrkissä kallioissa ei ole sattumaa. Pystysuora tai sisään kääntynyt kallio on tarjonnut suojan suurimmilta sääilmiöiltä. Monilla paikoilla maalausten yläpuolella on vielä kallion muovaama lippa, joka muodostaa katoksen maalauksen ylle.

Kalliomaalauksia on mahdollisesti tehty muunkinlaisiin pintoihin, mutta ne ovat pyyhkiytyneet jäljettämiin. On myös todennäköistä, että tietynlaisissa paikoissa säilyneet maalaukset ovat ohjanneet ihmiset paikalle use-

ampaan kertaan. Ristiinan (nyk. Mikkelin) Astuvansalmen kaltaiset runsaat maalauspaikat ovat olleet käytössä satojen, jopa tuhansien vuosien ajan. Sukupolvi toisensa jälkeen on käynyt jättämässä paikalle omat merkkinsä.

NYKYISET kalliomaalaukset ovat siis tulosta paitsi siitä, mitä kallioihin aikoinaan maalattiin, myös siitä mitä on säilynyt yli vuosituhansien. Vaikka kalliomaalausten sijainti kalliojyrkänteissä on toistuva ominaisuus säilyneissä maalauksissa, emme voi olla varmoja siitä, että se vastaa sitä, minne kaikkialle maalauksia aikoinaan tehtiin. Oletettavaa on, että kuvia tehtiin myös esimerkiksi puihin tai iholle, mutta ymmärrettävistä syistä tällaista toimintaa on hankala todistaa.

Vastaava valikoivaan säilymiseen liittyvä ongelma koskee myös esimerkiksi maalausten väriä. Kaikki Suomen kalliomaalaukset on tehty punamullalla, jonka tiedetään esimerkiksi kestävän hyvin ultraviolettisäteilyä. Voi olla, että maalauksia on tehty muillakin

väreillä, mutta ajan myötä ne ovat haalistuneet ja kadonneet näkyvistä. Nykyisin jäljellä olevista maalauksista muodostuva kokonaiskuva on väistämättä vajaa, emmekä voi edes tietää kuinka paljon.

MITÄ sitten voimme päätellä kalliomaalausten sijainnista ja sen merkityksestä maalausten tekijöille? Noin sadan säilyneen kalliomaalausten ja 20–30 kuviottoman punamultalaisen perusteella voi jo tehdä päätelmiä siitä, millaisiin paikkoihin maalauksia yleensä tehtiin.

Paikoissa on yhtäläisyyksiä, joita osin sattumanvarainen säilyminen ei ole todennäköisimmin voinut aiheuttaa. Näitä merkityksellisiä toistuvia piirteitä ovat esimerkiksi maalausten yhteys vesistöihin sekä suuntautuminen kallioiden aurinkoiselle puolelle.

KUN kalliomaalauksista nykyään kirjoitetaan, toistuu usein toteamus, että maalaukset ovat vaikeasti tavoitettavissa paikoissa. Näin tilanne todellakin on, jos tarkastellaan asiaa nykykävijöiden kannalta. Maalausten tekijöille tilanne on kuitenkin ollut toinen.

Vesistöt olivat luonteva kulkureitti tietömissä erämaissa. Oli helpompi kuljettaa ihmisiä ja tavaroita veneellä, kuin tarpoa metsien läpi. Monet maalaukset sijaitsevat itse asiassa kulkureittien varsilla ja vesistöjen solmupaikoissa. Onkin epäilty, että yksi maalausten tarkoituksista olisi toimia jonkinlaisina maamerkkeinä, reittiohjeina tai jopa sopivan pyynti- tai kalapaikan tunnuksena.

VAIN harvoissa maalauspaikoissa on maalaamisen aikoihin ollut maata tai kalliota maalarin jalansijaksi. Toisinaan lähistöllä olisi ollut myös maata pitkin saavutettava, ehkä jopa komeampi ja paremmin maalauspinnaksi sopiva kal-

Ristiinan Astuvansalmen maalauskalliossa erottuu järveltä katsottaessa suurikokoinen ihmisprofiili. Maalauksia tehtäessä vedenpinta oli suunnilleen hahmon leuan korkeudella. Nykyisellään kallion laki on yli 30 metrin korkeudella vedenpinnasta.

lio, mutta maalattavaksi valittu kohta on nimenomaan veden äärellä.

Suoraan veteen laskevat kalliot ovat erityisiä paikkoja maalaustapahtuman kannalta. Maalaamisen on täytynyt tapahtua joko veneestä tai jäältä. Veneen puolesta puhuu se, että esimerkiksi Valkealan (nyk. Kouvolan) Verlan ja Mäntyharjun Haukkavuoren maalaukset on tehty virtapaikkoihin, joissa jää harvoin kantaa edes yksittäistä ihmistä. Kampakeraamisen ajan nykyistä lämpimämpi ilmasto lienee myös vaikuttanut niin, että kantavia jäitä on ollut nykyistä harvemmin ja lyhyemmän aikaa.

SUOMEN kalliomaalausten yhteys vesistöihin on niin selkeä, että sille täytyy olla selitys kalliomaalausten merkityksessä tekijöilleen. Vesistöt luontevana kulkureittinä selittävät asiaa osaltaan, mutta eivät kokonaan.

Onko vesistöihin liittynyt esimerkiksi joitain uskomuksellisia seikkoja, jotka ovat vaikuttaneet paikkojen valintaan? Jonkinlaisiin uhrیتapahtumiin voisivat viitata Astuvansalmen edustalta sukkelletut meripihkariipukset sekä Iitin Kotojärven Haukkavuoren luulöydöt.

Uskomuksellisiin syihin voivat liittyä myös kallion luontaisissa muodoissa esiintyvät ihmis- tai eläinhahmot. Vaikuttavin näistä profiilikallioista erottuu Astuvansalmen maalaukskaliossa, josta voi kauempaa katsottaessa hahmottaa valtavan ihmiskasvojen profiilin. Vastaavia hahmoja on tunnistettu ainakin kahdestakymmenestä muustakin maalaukskaliosta.

Hahmojen merkittävyyttä kuitenkin kyseenalaistaa se, että läheskään kaikista maalaukskaliosta hahmoja ei ole löydetty, ja toisaalta niitä voi hahmottaa myös lukuisista kallioista, joissa ei ole merkkiäkään maalauksista.

KUN tutkitaan maalaukskalioiden suuntauksia ilmansuuntien mukaan, havaitaan maalauksia esiintyvän pääasiallisesti eteläisiin suuntiin avautuvissa kallioissa, idästä länteen. Pohjoisen puolelle avautuvia maalaukskaliota on vain muutamia. Eniten on lounaaseen suuntaavia maalaukskaliota.

Astuvansalmen kalliomaalauksen keskeisin maalauskohta. Hirviä, ihmisiä ja muita kuvioita. Maalausten erottumista on vahvistettu digitaalisesti.

Osittain suuntauksia selittää geologia, se, kuinka Suomen kalliojyrkänteet ylipäänsä ovat suuntautuneet, mutta tästäkin huolimatta eteläisten ilmansuuntien yleisyys on hyvin merkittävä. Oletettavasti maalaukset on haluttu tehdä kallioihin, joihin aurinko ainakin johonkin aikaan päivästä pääsee paistamaan. Tähän on vaikea kuvitella mitään käytännöllistä syytä.

Varmuudella voi sen sijaan todeta, että pohjoisten seutujen asukkaille auringon vuotuinen kierto on ollut voimakkaasti elämää rytmittävä tapahtuma, ja siitä on oltu hyvin tietoisia. On kuitenkin vaikea uskoa, että kalliomaalauksia olisi käytetty minkäänlaisena kalenterina eurooppalaisten megaliittimonumenttien tapaan, siihen kallioiden suuntaukset ovat liian moninaiset.

Kalliomaalausten yhteys aurinkoon lienee arkisemmalla tavalla uskomuksellinen. Se voi liittyä jumalolentona pidetyn auringon palvontaan tai esimerkiksi vuotuisjuhliin. Tähän liittyen on pohdittu esimerkiksi kalliomaalausten hirvien sarvettomuutta ja ajateltu niiden kuvaavan joko naarashirviä tai keväällä sarvensa menettäneitä uroksia.

KAIKKI kalliomaalauksista esitetyt tulkinnat ovat tämän päivän tulkintoja. Pyrittäessä selvittämään kalliomaalausten merkityksiä tekijöilleen, pyritään rekonstruoimaan kivikautinen ajatus- tai uskomusmaailma ja peilaamaan kalliomaalauksia sitä vasten. Tämä rekonstruoitu mielenmaisema on kuitenkin, vaikka kuinka hyvin perusteltu, aina ankkuroidu myös nykymaailmaan. Tästä on syytä olla tietoinen myös tulkintoja tehdessä ja arvioidessa.

MUTTA kalliomaalauksia ja niiden maisemaa voi tulkita myös toisesta lähtökohdasta. Meidän ei tarvitse tuntea kalliomaalausten alkuperäisiä merkityksiä voidaksemme arvostaa ja nauttia elämäyksestä, jonka maalauspaikat meille tarjoavat.

On ihmeellistä, että maalaukset ovat säilyneet vuosituhansien yli. Vaikka emme osaa lukea niiden sanomaa, voimme löytää niistä toisen viestin. Se kertoo, että joku tuhansia vuosia sitten oli tässä paikassa ja jätti jälkensä kallioon. Pieni, hetkellinen tapahtuma on jättänyt merkin, joka tavoittaa meidät yli vuosituhansien.

Louhi ry 2015 – teemana geokätköt muinaisjäänöksillä

Geokätköily on vapaaehtoisuuteen perustuva ulkoilu- ja liikuntamuoto, jossa harrastajat etsivät toistensa piilotamia kätkörasioita. Geokätkön löytäminen perustuu tekijän ilmoittamiin gps-koordinaatteihin, joiden avulla kätköilijä pääsee kirjaamaan nimi-merkkinsä rasiasta löytyvään logivihkoon. Tämän jälkeen hän voi kuitata löytönsä geocaching.com-sivustolla luomalleen tunnukselle. Geocaching.com-sivuston tiedon mukaan geokätköjä on vuoden 2015 alussa hieman yli 2,5 miljoonaa ja kätköilyharrastajia jo yli 6 miljoonaa. Harrastuksen suosio on noussut huomattavasti viimeisten viiden vuoden aikana.

Kätköpaikoiksi valikoituvat usein kohteet, joilla on kätkön tekijälle erityinen merkitys. Tämän kaltaisia ovat esimerkiksi idylliset metsät, ulkoilupo-

lut, kiipeiltävät kalliot ja yllätys yllätys – muinaisjäänöksikohteet. Geokätkön tekemisessä kirjoittamattomana sääntönä on tarjota muille kätköilijöille tietoa kohteesta ja esimerkiksi teollisuusalueille tehdyt geokätköt esittelevät usein sangen seikkaperäisesti paikalta lakkautettua tehdastoimintaa. Muun muassa Liedon Nautelankosken museo on useampia kertoja palvellut paikallista geokätköilyharrastajaa luovuttamalla kuvakokoelmistaan vanhoja valokuvia käytettäväksi kätkökuvauksen historiaa esittelevään osuuteen. Muinaisjäänöksille toteutetut geokätköt ammentavat usein tietonsa Museoviraston ylläpitämästä, kaikille avoimesta muinaisjäänöksirekisteristä.

Parhaimmillaan hyvä geokätkö saa useita tuhansia harrastajia saapumaan paikalle, ihailemaan maisemia ja kertomaan kohteesta myös tuttavilleen. Geokätköloggausten perusteella useat kätköilijät ottavat retkilleen mukaan joko perheensä tai kätköharrastuksesta ulkopuolisia ystäviään. Näin voidaan

Puheenjohtajan palsta

laskea kätkön tavoittaneen tuhatta harrastajaa kohden noin kolmisen-tuhatta todellista kävijää. Oletuksena voidaan ajatella, että ainakin 2/3 heistä lukee tarkkaan myös kohteen kätkökuvauksen historiatietoineen. Kiistattomana etuna geokätköilyssä voidaan nähdä digitaalinen opasteksti. Geokätkön tarjoama informaatio on saatavilla myös kohteilla, joilta opaskyltti on ajan saatossa tuhoutunut tai jolla sitä ei ole koskaan ollutkaan.

Geocaching.com-sivuston antama ohjeistus muinaisjäänöksistä on yksiselitteinen ”Älä sijoita kätköjä arkeologisille tai historiallisille paikoille. Useimmissa tapauksissa nämä alueet ovat herkkiä ylimääräiselle liikenteelle, jota kulkuvälineet ja ihmiset aiheuttavat”. Kohteiden suojelu on kätköilijöille tärkeää, sillä harrastuksen ei ole tarkoitus tuhota vaan tarjota elämyk-

Keetterinmäen muinaisjäänöksen kyltti on ollut tyhjä jo vuosia.

Kuva: Helga Lähdemäki 25.1.2015.

siä. Näin ollen esimerkiksi muinaisjäännöskohteille toteutetut geokätköt on piilotettu suoja-alueen ulkopuolelle, tai muuten paikkaan jossa siitä ei ole kohteelle haittaa. Harrastajat myös tarkkailevat jatkuvasti eroosion vaikutusta kohteella ja raportoivat kätkön omistajalle mahdollisesta ”georoosios-
ta”, jota havaittaessa omistaja yleensä siirtää kätköä hieman. Louhi ry:n vuoden 2015 toiminnan yhtenä osana on Varsinais-Suomen ja Satakunnan muinaisjäännöksillä sijaitsevien geokätkökohteiden tarkastelu, täydentäminen ja toteuttaminen. Tarkoituksena on tarjota kätköilyharrastajille tietoa muinaisjäännöksistä ja houkuttella esihistoriamatkailijoita käymään myös vähemmän tunnetuilla muinaisjäännöksillä. Yhdistyksen geotyöryhmä kaipaakin jäseniltä vinkkejä

Keetterinmäen geokätkön kuvaus tarjoaa kävijöille tietoa kohteesta, vaikka paikan päällä oleva opaskyltti onkin vuosien saatossa tuhoutunut.

Kuva: www.geocaching.com [online], GCFKKY, käytetty 28.1.2015.

muinaisjäännöskohteista, joilta kätkö vielä puuttuu tai joiden kätkö kaipaisi lisää tietoa. Yhteistyössä jo olemassa olevan kätkön omistajan kanssa voidaan yhdistyksen toimesta neuvotella kohdetietojen täydentämisestä, tai jos kohteella ei vielä ole kätköä, pyritään sellainen toteuttamaan muinaisjäännösalueen vaatimukset ja kätköilijöiden turvallisuus huomioon ottaen.

Muinaisjäännöksellä kätkörasian piilottamisessa (ja etsimisessä) on huomioitava, ettei toiminta aiheuta vahinkoa itse kohteelle. Hyvä kätköpaikka voi löytyä esimerkiksi puusta.

Kuva: Helga Lähdemäki, 1.10.2014.

Muinaisjäännöskätköilystä kiinnostuneet voivat ilmoittautua mukaan geotyöryhmään osoitteeseen louhiry@gmail.com. Vuoden 2015 mittaan toteutetaan työryhmän toimesta joitakin erityisesti muinaisjäännöskätköille suuntautuvia retkiä, joille mukaan voi lähteä vaikkei aikaisempaa kokemusta kätköilystä tai siihen vaadittavia tunteja itsellä olisikaan. Mainitsethan ilmoittautuessasi haluatko osallistua vain retkille, vai myös geokätköjen tekemiseen. Retkeilyyn tarvitset sään ja maaston mukaiset ulkoiluvälineet, seikkailumieltä sekä hippusen huumorintajua. Joskus voi nimittäin käydä kuten yhdistyksen puheenjohtajalle, joka tammikuussa 2015 eräällä muinaisjäännöksellä istui 40 minuuttia puun latvassa pohtimassa, soittaako paikalle palokunta vai maanomistaja moottorisahoineen. Kyseisen kohteen geokätkörasia sijaitsi linnunpöntössä.

Helga Lähdemäki

Lähdeaineistoja ja lisätietoja geokätköilyharrastuksesta:
www.geocaching.com

Geocaching

33 kutsua löydetty
Päivä: 28.10.2015

Opti Ona geocaching Käyttö Yhteisö Kauppa Kumpant Veneet Seura meitä

Geocaching - Piste ja etsintä - Geocachingin toivot

Kieterinmäki
Kätkön omistaja: [GSSA](#), adopted by [Vapokko](#), adopted by [Taru](#) (Kätketty: 06/02/2006)

Vaikeusaste: ★☆☆☆☆
Maasto: ★★★★★

Kätkö: [Kätkö](#) (Kätketty: 06/02/2006)

8 Suosikkikätköt

N 60° 28.645 E 022° 21.447
UTM: 34V E 574618 N 6705351
Maat: Suomi
Maat: Finland
NE 2.2 km kutsujainnosta

Tuulot: [Tulot](#) [Tulot](#) [Tulot](#) [Tulot](#)

Lataa: [Lataa](#) [Lataa](#) [Lataa](#) [Lataa](#)

LOC-tiedot: [LOC-tiedot](#) [Lataa GPS-tiedot](#) [Lataa puhelin](#)

Huom! Geocaching.comin tarjoama palvelu on suositeltava ohjelma, joka on maastossa käytettävä ohjelma.

Geokätkön kuvaus:

Tenini near the cache is easy, but you have to climb to high hill.

Maasto kätkön lähtö on helppo, mutta täytyy jaksaa kiivetä mäen päälle.

The place is marked on map name Kieterinmäki or Kieterinmäki. Kätkö sijaitsee pronssikautisen haudan lähellä. Pronssikauti oli 1500-500 ekr. Tushon aikaan tämä mäki oli suuri. Lähtö on myös toinen, maastokainen haudan lähellä. Vältettäväksi mäki ei ole kunnon näköinen, koska puusto on edessä. Toisin haudan lähellä polku jatkuu eteenpäin, mutta itseäni ei ollut aikaa jatkaa pidemmälle.

If you come with car, you have to leave it to point N60°28.516 E022°22.023 and walk over suspension bridge. After that you can find a path marked with green poles. The path brings you to the grave.

Mäki on merkitty karttoihin joko nimellä Kieterinmäki tai Kieterinmäki. Kätkö sijaitsee pronssikautisen haudan lähellä. Pronssikauti oli 1500-500 ekr. Tushon aikaan tämä mäki oli suuri. Lähtö on myös toinen, maastokainen haudan lähellä. Vältettäväksi mäki ei ole kunnon näköinen, koska puusto on edessä. Toisin haudan lähellä polku jatkuu eteenpäin, mutta itseäni ei ollut aikaa jatkaa pidemmälle.

Jos tulit kätkölle autolla, sovi paikka, jossa on koordinaatit N60°28.516 E022°22.023. Sieltä pääset eteenpäin rippaiden yllä, ja sen jälkeen lähtevä viireillä tulipa merkittyä polkua ylös haudan lähelle.

Lisävihteet: [Lisävihteet](#) [Lisävihteet](#)

Muutamat kysymykset

Reissajalutelo

[Travel Bug Log Tag](#)

Kaikkien aikojen muinaislinna

Arvoitusten linna keskellä kylää

Sääksmäen merkillisen Rapolanharjun keskellä on kaksi suppaa, jääkauden jään sulamisen muodostama syvännetty. Harjun laen sulkee kilometrin mittainen kivivalli, jossa on havaittu kolme kulkuaukkoa. Vallin sisäpuolella on monenlaisia rakenteiden jälkiä: kivetyksiä, painanteita, kivikasoja. Rapolan harjulinna on Suomen suurin muinaislinna. Linna-nimitys viittaa tässä vain laen rakenteisiin ja arkeologiseen traditioon, ei siihen, että tietäisimme paikan käytön liittyvän sodankäyntiin tai alueiden hallintaan. Linnan käytön ja rakenteiden ajoitus on hyvin epäselvää, löytöjä ja ajoitettavia näytteitä on niukasti. Linnavuoren rinteiden toiminnoista tiedetään paljon enemmän: Asumis-, hautaus- ja muita toimia on niillä harjoitettu ainakin pari tuhatta vuotta. (Seppälä 2003, 12-14.)

Museoviraston johtamassa Rapola-projektissa vuosituhatosen taitteessa tarkasteltiin harjua ympäristöineen monen tieteenalan näkökulmasta. Itse linnavuoren ajoituksesta tai käytöstä ei sanottu päättäväisesti mitään uutta. Sirkka-Liisa Seppälä nosti esiin sen, että linnan poikkeuksellisen runsaat rakenteet ovat saaneet osakseen vain vähän huomiota. Jotkin rakenteet näyttävät yhdistävän linnaa esim. pohjoisvirolaiseen Varbolan muinaislinnaan, jonka aika on 1100-luvulta 1300-luvulle. (Seppälä 2003, 16.)

Linnalle on ominaista niukkalöytöisyys ja runsasrakenteisuus. Kaivaus-tutkimuksia on tehty linnalla vähän ja löydöt ovat äärimmäisen niukat. Ne eivät toistaiseksi viittaa asumiseen, sotimiseen tai mihinkään muuhun käyttötarkoitukseen, jossa esineitä hukkattaisiin tai rikkoutuisi käytössä tai josta jäisi muutoin vahvoja jälkiä maaperään. Tutkimukset ovat keskittyneet harjun rinteiden rautakautisiin kalmistoihin ja viljelysiännöksiin.

Rapola on linna keskellä kylää ja ta-pahtumia. Sirkka-Liisa Seppälä on tarkastellut näkymää muinaislinnan suunnasta ja todennut, että seudun arkeologiset kohteet ovat useimmiten paikoissa, joihin linnavuorelta on hyvä näkyvyys: Muinaislinnasta näkyy yhdeksän kalmistoa (Seppälä 2003, 54-57) Keskiäijalla maisemaa hallitseva vuori sai vastaparikseen kirkon ja 1600-luvulla näiden väliin harjun rinteelle yhä mahtavamaksi äityvän Voipaalan kartanon puistoinen. Harjunselänne yhdisti linnavuoren ja Rapolan, Huittulan ja Ritvalan keskiaikaiset kylät. Ritvala tunnetaan ainakin keskiaikaan takautuvasta helkajuh-laperinteestään, jota kansanvalistajat ja tutkijat ja paikkakuntalaiset ovat 1900-luvulla muokanneet ja ylläpitäneet omana perintönään (Numminen 2004).

Uhattu pyhä maisema

1980-luvun lopussa paikalliset tahot ja Hämeen alueen keskeiset toimijat halusivat linjata suunnitellun moottoritien juuri Sääksmäen kautta, vaikka muita vaihtoehtoja oli esitetty. Tämä uhkasi Rapolan maisemaa. Seurasi Suomessa ennen näkemätön taistelu kulttuuriympäristön ja laajan maiseman, *suurmaiseman*, ei vain muinaisjäännostien, suojelun puolesta. Lippua kantoi arkeologeista Anna-Liisa Hirviluoto, joka väsymättä toi esiin maisemakokonaisuuden arvoja.

Moottoritien suunnitelmaa vastustavassa adressissa Rapolaa kuvattiin Suomen arvokkaimmaksi luonnon- ja kulttuurimaiseman yhdistelmäksi. Suunniteltu moottoritienlinjaus noudatti Rapolan kohdalla kolmostietä, joka oli 1960-luvun alussa mahduttettu linnavuoren ja järven väliin. Kolmostie yhdisti veden erottamat Kirkonpuolen ja Saarioispuolen mutta pirstoi jo silloin Sääksmäen kirkonkylän ja harjun maiseman. Se rikkoi myös hautapaikkoja, mutta linnavuoren rinteiden kalmistoalue pelastui isommalta tuholta. 2000-luvun kulkijan silmään kolmostie istuu io kauniisti Rapolan

Sääksmäen Rapola

Suomen Arkeologinen Seura ry kustansi maisemansuojelukampanjan tarrat. Käsittääkseni tarran suunnitteli Anna-Liisa Hirviluoto.

maisemaan. (Jussila 2002, 79-81, 137, 148-149, 152; Arvola 2009.) Moottoritie onnistuttiin torjumaan Rapolasta. Tunnettua mediankäyttötaitoista kulttuuriväkeä oli asian takana, ja alue sai käydyin taistelun vuoksi paljon huomiota. Museovirasto käynnisti 1990-luvun lopussa Suomen Akatemian rahoituksella laajan Rapola-hankeensa, jossa maisema oli erityisen kiinnostuksen kohteena. Näkymien ja historiallisten vaiheiden lisäksi pohdittiin *muinaismaisemaa*.

Koettujen ja tulkittujen muinaisuuden jälkien kautta maisemaan liittyy salaperäisyyden ilmapiiri, kirjoittaa Anneli Jussila. "Kysymys on tiedetyn ja ei-tiedetyn suhteesta, ja tämä suhde on ... muinaismaisemalle aivan olennainen." Se on myyttien ja kertomusten maisema. Muinaismaisema syntyy kuitenkin vasta tiedon valossa ja suhteessa ei-tiedettyyn, joka haluttaisiin ymmärtää (Jussila 2002, 136, 138.) Sääksmäen muinaismaisemassa on koettu vahva pyhyyden aspekti, jota on vahvistanut taiteilijoiden kiinnostus seutuun.

Louhi ry matkaillee tunnustelemaan Sääksmäen ja sen linnavuoren maisemien pyhyttä tulevana Snellmanin päivänä. Itse koen taas varmasti pyhyyden tunteen linnavuoren laen suppien äärellä: Tässä on ihmeellinen pyhä aidattu vuori, kaikkien aikojen pyhä paikka, josta mieli hämmentyy ja taas rauhoittuu ja josta voi katseellaan tai mielikuvituksellaan tavoittaa kaikkien aikojen asujaimistot.

Sirkku Pihlman

Viittaukset:

Arvola, Kari 2009: Rapolan kalmistot ja moderni aika. Kansan Uutiset, verkkoleh-
ti 29.7.2009. <http://www.kansanuutiset.fi/tulosta/artikkeli/1943529>

Jussila, Anneli 2002: Sääksmäen kolme maisemaa Valkeakoskella. Rapola-tutkimuksia 2. Museovirasto.

Numminen, Jaakko 2004: Ritvalan kaksi helkajuhlaa. (Juhlapuhe Ritvalan Helkajuhlassa) http://www.saaksmaki-seura.fi/tapahtumia/ritvalan_helkajuhla/ritvalan_helkajuhlapuhujat_1919-/puheita/jaakko_numminen_2004_ritvalan_ka/

Seppälä, Sirkka-Liisa 2003: Muinaislinna ja maisema. – Sirkka-Liisa Seppälä, Aino Nissinaho, Tuovi Kankainen & Irmeli Vuorela: Sääksmäen Rapolan rautakautinen maisema ja elinkeinot Valkeakoskella. Rapola-tutkimuksia 3. Museovirasto.

Louhi ry:n hallitus vuonna 2015:

Helga Lähdemäki, pj.
louhiry@gmail.com
Jukka Vehmas, vara-pj.
jukka.vehmas@laitila.fi
Petteri Liesivuori, talousasiat
pettie@utu.fi
Maija Mäki, Louhittua-lehti,
maijamaki78@gmail.com
Ulla-Maija Nikko, sihteeri ja
jäsenasiat, um.nikko@netti.fi
Sirkku Pihlman
Lauri Viinikkala
Laura Yli-Seppälä

varajäsenet:

Marja Pälikkö ja Leena Viskari

Mielen virkistystä, uusia kohtaamisia & yhteisöllisiä seikkailuja

Opastettu retki Rapolaan, Sääksmäelle 12.5.2015

Ilmoittautumiset: Ulla-Maija Nikko, um.nikko@netti.fi, puh. 050-3219760

Ajankohtaiset retkitiedot, ks. <http://louhiry.blogspot.fi/>

SOUKAISTEN SAVEMÄEN ohjelmalliset talkoot jälleen kesäkuussa!

Yhteydenotot: Jukka Vehmas, jukka.vehmas@laitila.fi

Kivellä soutajat -musiikkinäytelmän uusi näytäntökausi 4.6.2015 lähtien Laitilan Louhenlinnassa

Lisätietoja tapahtumista Louhi ry:n blogista, www.louhiry.blogspot.fi

Lounais-Suomen esihistoriamatkailuyhdistys Louhi ry Kutsu kevätkokoukseen 2015

Louhi ry:n kevätkokous järjestetään **torstaina 23.4. kello 17.00** Raison kaupungintalolla (ryhmähuone). Kokouksen jälkeen on mahdollisuus osallistua Ina Collianderin näyttelyn avajaisiin klo 18 kaupungintalolla.

Jos aikaa on voimme myös tutustua esihistoria-aiheiseen geokätkelyyn.

Järjestelyjen vuoksi toivoisimme ilmoittautumista kokoukseen 16.4. mennessä,

Ulla-Maija Nikko, um.nikko@netti.fi tai 050-3219760.

Kokouksessa käsitellään sääntömääräiset asiat.

Kaikki yhdistyksen jäsenet ovat lämpimästi tervetulleita!

Yhdistyksen kevätkokouksessa käsitellään seuraavat asiat:

1. kokouksen avaus
2. valitaan kokouksen puheenjohtaja, sihteeri, kaksi pöytäkirjantarkastajaa ja tarvittaessa kaksi ääntenlaskijaa
3. todetaan kokouksen laillisuus ja päätösvaltaisuus
4. hyväksytään kokouksen työjärjestys
5. esitetään tilinpäätös, vuosikertomus ja toiminnantarkastajan lausunto
6. päätetään tilinpäätöksen vahvistamisesta ja vastuuvapauden myöntämisestä hallitukselle ja muille vastuuvuvelleisille
7. muut mahdolliset asiat
8. kokouksen päättäminen

Eurooppalaiset hullaantuivat raunioihin 1700-luvulla. Raunioiden arkkityyppinä voi pitää antiikin kreikan rauniokokonaisuuksia, joita alettiin tallentaa valokuviiin 1840-luvulta alkaen. 1850-luvun daguerrotypia Ateenan Hadrianuksen riemukaaresta, taustalla Acropolis. Lähde: Wikimedia Commons.

Autenttisuus ja raunioiden säilyttäminen

Menneisyyden vai nykyisyyden suojelua?

Panu Savolainen

Raunioiden kiehtovuus perustuu niiden autenttisuuteen, menneisyyden konkreettiseen läsnäoloon.

Rauniot eivät kuitenkaan ole jähmeitä, tiettyyn tuhoutumisen vaiheeseen jäädytettyjä muistoja menneestä. Kaikessa aitoudessaan raunioiden väistämättömän tuhoutuminen, ilmaston ja ihmisen aiheuttama rapautuminen, on osa niiden autenttisuutta.

Raunio on ennemminkin prosessi kuin yhden hetken kuva.

Tässä kirjoituksessa pohdin raunion autenttisuuden ja säilyttämisen välistä ristiriitaa menneisyyden ja nykyisyyden näkökohdista.

Raunioiden tuhoutumista voidaan hidastaa, mutta missä tulee vastaan raja, jolloin tuhoutumisen ehkäiseminen korjaamalla loukkaa kulttuuriperinnön autenttisuutta enemmän kuin raunion vähitellen etenevän rapautumisen hyväksyminen?

"TARKKAILE VANHAA RAKENNUSTA HUOLESTUNEIN SILMIN;
SUOJELE SITÄ PARHAIN MAHDOLLISIN KEINAIN,
TINKIMÄTTÄ PIENIMMISTÄKÄÄN RAPPION MERKEISTÄ.
VARJELE SEN OSASIA KUIN KRUUNUN JALOKIVIÄ;
VARTIOI SITÄ KUIN PIIRITETYN KAUPUNGIN PORTEJJA;
SIDO ANKKUREIN SEN RAPAUTUVIA OSIA,
JA TUE NIITÄ SIELTÄ MISSÄ NE KALLISTUVAT,
ÄLÄKÄ VÄLITÄ VAIKKA RATKAISUT OLISIVAT RUMIA,
PAREMPI ON TUKEA KUIN MENETTÄÄ RAKENNUSTA VÄHÄ VÄHÄLTÄ;
JA TEE TÄMÄ KAIKKI HELLYYDELLÄ, KUNNIOITUKSELLA JA TOISTUVASTI,
SILLÄ SILLOIN VIELÄ MONET SUKUPOLVET SYNTYVÄT
JA KATOAVAT RAKENNUKSEN VARJOIHIN.
VIIME HETKEN ON TULTAVA JOSKUS, MUTTA
ANTAKAA LOPUN TULLA TIEDOSTETUSTI JA AVOIMESTI,
ÄLKÄÄKÄ RIISTÄKÖ VANHAN RAKENNUKSEN MUISTOA VÄÄRENNÖKSIIN
JA SITÄ HÄPÄISEVIN KOPIOIN!"

John Ruskin: *The Seven Lamps of Architecture*, 1849, s. 186.
Käännös: Panu Savolainen

TÄMÄ OTE SISÄLTYY rakennussuojelun isänä pidetyn John Ruskinin klassikkoon *The Seven Lamps of Architecture* vuodelta 1849. Ruskinin intohimo aitouden vaalimiseen oli reaktio vastaavan ajan ranskalaiseen restaurointiin, joka perustui laajoihin rekonstruktioihin.

1800-luvun puolivälin Ranskan keskeinen rakennussuojelun ja restauroinnin kehittäjä Eugène-Emmanuel Viollet-le-Duc totesi jonkin aikaa Ruskinin mainitun kirjan julkaisemisen jälkeen, että restaurointi on "rakennuksen korjaamista sellaiseen olettettuun ja kuviteltuun hahmoon, jollaista sillä ei ehkä milloinkaan ole ollut".

Tällä Viollet-le-Duc tarkoitti sitä, että rakennusten ja raunioiden säilyttämisessä ja vaalimisessa oli aivan sallittua luoda sellaisia ratkaisuja, jotka olivat historiallisesti kenties täysin epäaitoja.

Ruskin, ja pian monet muutkin englantilaiset, puuttuivat tähän ongelmaan, jonka seurauksena rakennussuojelusta kehittyi 1800-luvun jälkipuoliskolla tieteenalaan verrattava oma erikoisalansa.

JOS TÄMÄ 1800-LUVUN palavanintohimoinen keskustelu olisi käyty omana aikanamme, keskiössä olisi luultavasti ollut käsite *autenttisuus*. Käsite juontuu kreikan sanasta autentikos, joka merkitsee aitoa.

1800-luvun restauroinnin pioneereilla ei ollut tätä sanaa repertuaarissaan, mutta he ilmaisivat sitä mukailevaa ajatusta monin muin sanoin ja ilmauksin. Sittemminkin autenttisuuden ideaa on käytetty lukemattomissa rakennussuojelun kiistoissa perusteena.

Esimerkiksi Turun kauppatorin varrella sijainneen Lindblomin talon purkamista – jota Turussa vieläkin itketään – silloinen Turun kaupungin historiallisen museon tutkija C. J. Gardberg puolusti sillä, että rapukäytävän patsaat olivat saksalaista massatuotantoa, eivät mitään yksilöllisiä taideteoksia. Muutoinkin kertaustyylien idea – menneiden tyylien jäljentäminen – oli 1950-luvun taidehistoriallisessa keskustelussa ikävänä pidetty ilmiö. Lindblomin talo oli uusrenessanssirakennuksena sikälikin aivan epäautenttinen.

VIIMEISEN KAHDENKYMMENEN VUODEN ajan käsite autenttisuus on pyörinyt kulttuuriperinnön suojelun sanastossa häkellyttävän tiiviisti. Se on nykyään olennainen argumentti minkä tahansa historiallisen kohteen suojelulle, mutta itse käsitettä avataan ja pohdiskellaan harvakseltaan.

Autenttisuus ajatellaan usein *materiaaliseksi* eli *aineelliseksi* tai *esineelliseksi* ominaisuudeksi. Tällä tarkoitetaan, että jokin tosiaan on sitä miltä näyttää, ei mikään kopio.

Kuitenkaan rakennus tai raunio kokonaisuutena, tuhansien rakennusosien yhteenliittymänä, voi tässä mielessä harvoin olla aito. Rakennus tai konservoinnin keinoin säilytettävä raunio kerrostuu jatkuvasti, ja sen yksityiskohtia paikkaillaan ja korjaillaan alati. Puoli vuosituhatta vanha raunio ei juuri voi olla ”aito” ja ”autenttinen” ikänsä kannalta.

Se ei nykyolomuodossaan enää ole moniltakaan osin materiaaleiltaan autenttinen, vaan autenttisuus syntyy rakennuksen hahmoa ja kokonaisuutta ylläpitävistä prosesseista. Tässä mielessä autenttisuus on aivan yhtä lailla ajan kuin aineen ominaisuus.

Mitä käsite autenttisuus merkitsee ja voi merkitä tässä ajallisessa ulottuvuudessaan?

ALOITAN SIITÄ, MILLÄ tavalla autenttisuus kytkeytyy menneisyyteen ja nykyisyyteen. Autenttisuus hahmottuu puhtaasti nykyhetkessä syntyvänä ominaisuutena vähintään siinä mielessä, että raunioiden menneisyyttä ja menneisyyden arvoa arvioidaan nykyhetkestä käsin. Tämän näkökulman mukaisesti rauniot ovatkin olemassa vain nykyhetkessämme.

Niiden mennyt tai niiden historiallisuus näyttäytyy rauniota katsovalle, kokevalle tai koskettelevalle ainoastaan siinä määrin, kuin hän kykenee herkimään materiaalien kuluneisuudelle, sijoittamaan

näkemiänsä arkkitehtuuri- ja rakennetyyppejä historian aikajanalle tai lukemaan raunion tilajaosta ajat sitten hävinneitä yhteisöjen tilallisen järjestyksen todisteita. Vasta silloin raunion historiallisuus avautuu täydellisessä kukoistuksessaan.

KYSYMYKSIÄ, EDUSTAAKO raunio menneitä aikaa vai modernia nykyisyyttämme, ei olekaan niin helppo kuin miltä se aluksi näyttää.

Vanhan rakennuksen tai raunion kohdalla on näet aina tehtävä ajallinen rajanveto, jossa määritellään, mitkä sen osat ovat autenttisia ja mitkä myöhemmät korjaukset ja lisäykset taas ovat tätä autenttisuutta turmelevia moderneja lisäyksiä.

Keskiaikainen linna jota on muutettu ensin käyttöaikanaan satojen vuosien kuluessa ja sittemmin yli vuosisadan kestäneissä restauroinneissa, on usein eriaikaisten kerrostumien jatkumo. Miten tästä jatkumosta pitäisi erottaa se ajallinen taitekohta, jonka jälkeiset uudistukset ja muutokset eivät enää ole autenttisia? Kysymys ei ole koskaan yksiselitteinen.

ESITTÄMÄNI AJATUS, ETTÄ rakennuksista on hahmotettavissa tietty luonnollinen eli autenttinen täydentäminen ja kerrostuminen sekä sitä seurannut moderni epäautenttinen vaihe, ei missään nimessä ole uusi.

Ensimmäisen kerran tämänkaltaisen ajatus esiintyy *Society for the Protection of Ancient Buildings (SPAB)* -järjestön julkaisemassa manifestissa vuodelta 1877. Kyseinen manifesti oli optimistinen, teoreettinen ensilauselmä, joka piti yksiselitteistä ratkaisua tähän ongelmaan mahdollisempana kuin se todellisuudessa koskaan on.

RAUNION SÄILYTTÄMISEN autenttisuusproblematiikkaa voi havainnollistaa vertaamalla sitä käytössä olevien rakennusten suojeluun.

Rakennussuojelu eroaa kiintoisasti rauniosuojelusta siinä mielessä, että suojeltavat rakennukset on tarkoitus säilyttää käytössä olevina kokonaisuuksina. Raunioita säilytetään vain ja ainoastaan niiden autenttisuuden tähden.

Jos raunioon jouduttaisiin tekemään niin mittavia moderneja interventioita kuin moniin suojeltaviin rakennuksiin jatkuvasti tehdään, katoaisi raunioiden kohdalla säilyttämisen tarkoitus oitis. Olisi aivan samantekevää, purettaisiinko rauniot saman tien, mikäli niiden olomuotoa jouduttaisiin muokkaamaan perinpohjaisesti.

RAKENNUSSUOJELUSSA KYSYMYKSEEN autenttisuudesta suhtaudutaankin usein paljon laveammin kuin raunioiden kohdalla. Jopa rakennuksen täydellinen uudelleenrakentaminen vanhan, samalla paikalla sijainneen rakennuksen ulkomuotoa mukailevaksi, on tullut kyseeseen viime aikoina esimerkiksi Turussa. ►

POFFERTON DO CHANTAVATTAH.

Romantiikan ajan rauniokuvastot olivat varsin yleiseurooppalaisia. Pyreneillä sijaitseva Asté'n linnan raunio 1830-luvulla ja Kuusiston linnan raunioita 1840-luvun alussa. Lähteet: Wikimedia Commons ja Finland framstädt i teckningar. Helsingfors 1843. s. 109.

KUUSISTO-RAUNIO.

Voi hyvällä perusteella kysyä, onko tässä menetelyssä mitään mieltä, sillä siinä suojelun tuloksena on nykyisyydessä syntynyt aineellinen kokonaisuus. Paradoksaalisesti suojellaan nykyisyyttä ja riistetään rakennuksen lopun arvokas muisto pystyttämällä tilalle kopio, alussa siteeratuin Ruskinin sanoin.

Varsin lähellä tätä tilannetta ollaan esimerkiksi Kuusiston linnan kohdalla, missä 1870-luvulla esiin kaivetut muurit jätettiin sään armoille rapautumaan.

Linnan ulkomuoto oli 1900-luvulle tultaessa monilta osin restaurointien tulosta, ja nykyään linnan restaurointihistoriaa tuntematon voi kohdata jo samanlaisia ongelmia kuin Pompeijin arkkitehtuurin tutkija, jolla on usein vaikeuksia erottaa, onko jokin rakenne peräisin antiikista vai 1700-luvulla alkaneen uudelleenrakentamisen tulosta.

MENNEISYYDEN RESTAUROIJEN moralisoinnin sijaan on kuitenkin kiinnostavampaa pohtia, mistä kopioiden rakentaminen tai raunioiden massiivinen korjaaminen juontaa juurensa. Kopioiden rakentamisen esimerkin valossa autenttisuuden voi nimittäin hahmottaa kahtiajakautuneena käsitteenä.

Toisaalta siitä hahmottuu materiaalisen todellisuuden ja menneisyyden aitous eli *historiallinen autenttisuus*. Tämä on usein maksimissaan silloin, kun kohtaamme ajan myötä kerrostuneen raunion, johon restauroijan muurarinlasta ei ole vielä ehtinyt kajoamaan.

Toisaalta hahmottuu toinen kategoria, *kokemuksellinen autenttisuus*, jonka lähtökohtana on, että

kohde herättää mahdollisimman monessa katsojassa autenttisen elämyksen. Tämä on se autenttisuuden kategoria, johon onnistuneet taidevääreännökset perustuvat. Samalla tavalla uudelleen rakennettavat suojelukohdeet toteuttavat tätä kokemuksellisen autenttisuuden päämäärää. Olennaista ei ole kohteen materiaallinen aitous, vaan kokemus aitoudesta ja jatkuvuudesta.

Näiden kahden kategorian täydellistä sekoittumista monien silmissä kuvastaa hyvin yleinen toteamus, ”miksi ei enää suunnitella *kauniita* taloja”, tai äärimmillään, ”miksi ei enää suunnitella *vanhoja* taloja?”. Samasta syystä Euroopan puistot täyttyivät 1700- ja 1800-luvuilla tekoraunioista.

1960-LUKUA EDELTÄNEISSÄ ratkaisuisa ajateltiin usein, että raunion tai rakennuksen vanhin tiedossa oleva muoto on lähes poikkeuksetta se tilanne, johon restauroinnin tulee pyrkiä.

Tämän päämäärän toteuttaminen oli niin tärkeää, että oli sallittua vaikka uudelleenrakentaa täysin hävinneitä rakennusvaiheita. Kuvatus prosessin tulosta on suurelta osin esimerkiksi Turun linna. Silti Turun linnan interiöörit näyttäytyvät monille museovieraille täysin autenttisina, ja se on ollut myös restauroinnin tarkoitus, mitä suurimmassa määrin.

MUSEOALAN JA RESTAUROIJIN ammattilaisten kyky tuottaa elämyksellistä autenttisuutta käyttämällä historiallisen autenttisuuden keinoja onkin tällaisissa kohteissa miltei ilmiömäistä. Mutta ei voi kyllin

korostaa, että kaikki sukupolvet – tässä tapauksessa Turun linnan restauroijat – toimivat oman aikansa vallitsevien ja hyväksi katsottujen periaatteiden mukaisesti. Turun linna oli tuhoutunut talvisodan pommituksissa, ja sen restauroijat saattoivat aloittaa ”puhtaalta pöydältä”. Vastaavan ajan kohteissa vuosisatojen kerrostumien poistaminen ”alkuperäisen” ja autenttisen tieltä oli kuitenkin erittäin yleistä.

Nykyään vuosisatojen aikana vähitellen kerrostunut kohde restauroitaisiin aivan toisin. Jäljelle jätettäisiin paljon laajemmin eriaikaisia kerrostumia. Rauniolle tai rakennukselle jätettäisiin mahdollisuus kertoa itsestään materiaaliensa kielellä.

NYKYISYYS JA MENNEISYYS limittyvät raunioissa kiinnostavasti myös siitä syystä, että me katsomme niitä eri silmin kuin menneisyyden rakentajat ja välissä eläneet sukupolvet.

Rakennussuojelu ei koskaan säästä esimerkiksi 1500-luvun rauniota 1500-luvun rauniona vaan nykyhetken ihmisen käsityksenä siitä, mitä 1500-luvun rauniossa pitäisi säästää ja arvostaa. Tässäkin se *menneisyys*, jota suojelemme, on *nykyisyydessämme* määrittänyt.

Menneisyyden illuusio syntyy myös harvinaisuudesta. Usein vasta harvinaistuva ympäristön osa saa ihmiset ikävöimään katoavaa. Ehkä juuri harvinaisuus ja poikkeavuus, ei niinkään ikä, tekeekin raunioista kauniita.

Kukaan tuskin voisi väittää Dresdenin vuoden 1945 raunioita kauniiksi samaan tapaan kuin jotain yhtä väkivaltaisen prosessin jälkeen, jonka syy on jo painunut riittävän kauas kollektiivisen muistin ulottumattomiin.

ONKO RAUNIOIDEN SUOJELEMINEN siis menneisyyden vai nykyisyyden suojelemista? Onko se nykyisyydessä

olevan menneisyyden, vai itse asiassa yksinomaan nykyisyyden suojelemista?

Hahmotammeko ja arvostammeko raunioissa väistämättä sellaisia piirteitä, jotka ovat kiinnostavia vain oman aikakautemme lähtökohdista?

Emme voi kurkistaa rakentajien päin sisään ja tutkailla heidän arvostuksiaan. Onko siksi oikeastaan aivan oikein, että me suojelemme juuri sellaista, joka on meidän aikanamme tärkeää, ja myönnämme suoraan, ettemme voi tietää tulevien sukupolvien arvostuksia?

JOKA TAPAUKSESSA ON tärkeää, että osaamme sijoittaa eri aikojen suojelijat ja tuhoajat aikakautensa raameihin emmekä tuomitse heitä väärin perustein. Yhtä tärkeää on, että hahmotamme oman aikamme vastaavanlaisen suhteellisen asetelman ja vajavaisuutemme.

En tarkoita, etteikö saisi puhua rakennusten kauneudesta ja kokea raunioita tuntein. Juuri niin pitääkin olla. Mutta on siitä huolimatta naiiviuden osoitus ajatella että oman aikakautemme ajattelutapa tai jokin ikioma argumenttimme tai kokemuksemme olisi muiden aikakausien tai ihmisten käsityksiä oikeampi.

RAUNIOIDEN SUOJELUSSA tulisi pohtia enemmän sitä, mitä itse asiassa suojellaan. Tulisi vastata esimerkiksi kysymykseen siitä, mikä on raunio, uudelleen ja uudelleen.

Onko se kivien, tiilien, laastin, maakerrosten ja esineiden kokoelma? Onko se mielikuva siitä mitä menneisyytemme on tai mitä haluaisimme sen olevan?

Tai onko raunio ensi sijassa historiallinen lähde, kerrostunut todistusaineisto menneisyyden elämänmuodosta? Näihin kysymyksiin tuskin on oikeaa vastausta, mutta itse kysymyksistä jokainen on oikea.

Kirjallisuutta:

Alberts, Heike C. & Hazen, Helen D. 2010. Maintaining Authenticity and Integrity at Cultural World Heritage Sites. *The Geographical Review* 100 (1).

Aarnipuu, Petja 2008. Turun linna kerrottuna ja kertovana tilana. SKS.

Brandi, Cesare 1977. *Teoria del Restauro*. Nardini.

Cnattingius, Nanna & Cnattingius, Lars 2007. *Ruiner. Historia, öden och vård*.

Earl, John 2003. *Building conservation philosophy*. Donhead.

Feilden, Bernard M. 2003. *Conservation of Historic Buildings*. Routledge.

Huyssen, Andreas 2006. *Nostalgia for Ruins*. Grey Room 23, 6–21.

Jokilehto, Jukka 1999. *A History of Architectural Conservation*. Oxford.

Lind, Tuija 2008. Rauniot ja restaurointi. Kestävyys, Kauneus, kertovuus. Teknillinen korkeakoulu, arkkitehtiasisto, lisensiaatintyö.

Marila, Marko 2011. *Archaeology and Authenticity*. Master's thesis. University of Helsinki, Archaeology.

Muhonen Timo & Lehto-Vahtera, Johanna (toim.) 2009. *Ikuinen raunio*. Aboa Vetus & Ars Nova, Turku.

Muñoz Viñas, Salvador 2005. *Contemporary Theory of Conservation*. Routledge.

Perkkiö, Miia 2007. *Utilitas restauroinnissa*. Historiallisen rakennuksen käyttötarkoituksen muutos ja funktionaalinen integriteetti. *Acta Universitatis Ouluensis C* 288.

Putkonen, Lauri (toim.) 2011. *Asiasta²*. Kirjoituksia restauroinnista ja rakennussuojelusta. Museovirasto, rakennustieto oy.

Ripatti, Anna 2011. *Jac. Ahrenberg ja historian perintö*. Restaurointisuunnitelmat Viipurin ja Turun linnoihin 1800-luvun lopussa. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 118.

Ruskin, John 1849. *The Seven Lamps of Architecture*. Wiley, New York.

Savolainen Panu 2014. *Katoavaisuuden museoiminen*. Pitkäaikainen hoitosuunnitelma Aboa Vetus & Ars Novan raunioalueelle. Aboa Vetus & Ars Nova, Turku.

Hangon Tulliniemen saksalainen leiri

”Deutsches Lager Hanko 1942–1944”

Jan Fast

HANGON TULLINIEMEN SAKSALAISEN leirialueen tutkimukset ovat osa kansainvälistä poikkitieteellistä tutkimusprojektia, jossa tarkoitus on tutkia kolmea erilaista Hangon toisen maailmansodan tapahtumiin liittyvää kohdetta. Muut tutkimuskohteet ovat vuoden 1941 saaristotaisteluiden alueet sekä venäläiset sodanjohtokeskukset Hangon kaupungin alueella. Monivuotisen (2014–2017) tieteellisen konfliktiarkeologian tutkimusprojektin työnimenä on *”Hanko rintama- ja varuskunta-alueena 1940–1944”*.

MAALISKUUN 2014 päätettiin Hangon kaupungin museon ja Uudenmaan maakuntamuseon välisissä neuvotteluissa aloittaa inventointi ja projektin arkeologiset kenttätutkimukset Tulliniemen saksalaisesta leiristä ja etenkin sen täinpoistokylästä. Alueelle suunniteltiin Hangon kaupungin ja Metsähallituksen toimesta ulkoilureittiä ja osa alueen hyvin huonokuntoisista rakennuksista oli päätetty purkaa alkukesästä 2014.

MAAPERÄN mahdollisten toisen maailmansodan aikaisten metalliesinelöytöjen pelättiin myös ennen pitkää houkuttelevan alueelle Suomen ja mahdollisesti muun Euroopan alueelta saapuvia metallinpaljastinharrastajia, kun se avattaisiin virkistyskäyttöön.

Tutkimuksen yhtenä tarkoituksena onkin yrittää olla asioiden edellä ja tallentaa leirin historiaan liittyvää esineistöä ja muuta tietoa Hangon museon kokoelmiin ennen uhkakuvien toteutumista.

TÄRKEÄNÄ tavoitteena on myös lisätä yleisön kiinnostusta arkeologiaan ja alueen historiaan. Tutkimusten tuloksista kootaan vuonna 2015 näyttely Hangon museoon tai kirjastoon, mahdollisesti molempiin. Niistä laaditaan museoviraston ohjeiden mukainen tutkimusraportti sekä erillinen julkaisu.

Tutkimuksen tieteellisenä johtajana toimii arkeologi Jan Fast.

Leirin lyhyt historia 1942–1944

Suomalaisten kunnostettua Hankonien rautatieyhteydet vuoden 1941 sotatoimien jälkeen aloittivat saksalaiset Hangon kautta säännölliset loma- ja huoltokuljetukset Saksaan, pohjoiseen ja muualle Suomeen.

Ensimmäiset saksalaisalukset saapuivat Hankoon jo 14.1.1942. Satama-allas oli tuolloin vielä täynnä venäläisten vetäytyessään sinne upottamaa sotaromua. Kylmä talvi kuitenkin mahdollisti sotilaiden laskemisen suoraan jäälle Hangon edustalle tammi-helmikuussa 1942.

Säilyneistä ilmakuvista päätellen raiwaustyö oli tehokasta ja satama pian täydessä toiminnassa. Keväällä 1942 Tulliniemen nykyinen vapaasatama-alue vuokrattiin saksalaisille kuljetus- ja etapipikeskukseksi. Yksityiskohtaisten säilyneiden satamakirjojen mukaan Hangon kautta matkusti päivittäin satoja, joskus jopa tuhansia sotilaita lomalle Saksaan tai takaisin rintamalle.

Tulliniemeen rakennettiin vähitellen Suomen oloihin hyvin laaja leiri. Puolustusvoimien ilmavalokuvasta näkyy, että osa leiristä oli valmiina jo 19.7.1942. Ku-

vassa erottuvat selvästi upseerien asuinalueen parakit, sotilaskoti, hevostallit ja leirin keskiosan miehistöparakkeja. Mielienkiintoista kyllä, täinpoistokylän rakentamista ei vielä tuolloin ollut aloitettu.

Alueelle pystytettiin kaiken kaikkiaan noin 130 rakennusta: majoitusparakkeja, huoltotiloja, elokuvateatteri, kerhoja, yms.

Sekä lomalle lähtevien että lomalta palaavien terveystilanne tarkastettiin leirillä. Saksaan lähtevät sotilaat puhdistautuivat ja heidät varustettiin puhtailla vaatteilla leirin täinpoistokylässä.

Merimatka kulki Tallinnasta Hankoon ja vaihteli sään ja vuodenajan mukaan. Se saattoi parhaimmillaan kestää 6–8 tuntia ja pahimmillaan jopa kaksi päivää. Olot kuljetusaluksilla olivat alkeelliset ja sotilaiden mielialat usein maassa etenkin lomalta palatessa.

Tulliniemen leiri toimi myös lomakeskuksena niille sotilaille, jotka eivät syystä tai toisesta matkustaneet Saksaan. Olosuhteista kertoo esimerkiksi kuudennen vuoristoajäkäridivisioonan korpraali, joka valittaa kirjeessään runsaslukuisista

luteista ja miten hän on yöllä saanut neljä muukeaa puremaa, jotka nyt kovasti kutiavat.

Tulliniemessä viettivät jonkin aikaa myös SS-divisioonan Wikingistä irrotetun suomalaisen SS-pataljoonan sotilaat kesällä 1943, kunnes pataljoona lakkautettiin heinäkuussa 1943. Joulukuussa 1943 Tulliniemeen saapui noin 600 inkeriläistä vapaaehtoista Ostbataillon 664:stä. He vaihtoivat leirillä suomalaisiin univormuihin ja osallistuivat kannaksen ratkaisutaisteluihin kesällä 1944.

Kesällä 1944 Wehrmacht valmistautui käyttämään Tulliniemen leiriä Hangon miehittämiseen. Hitler käski perustaa leirillä olevista Saksan Lapin armeijan lomalaisista rykmentin jota käytettäisiin, jos Suomi tekisi erillisrauhan Neuvostoliiton kanssa.

Elokuun alussa 1944 saksalaisen 122. divisioonan 10000 miestä siirrettiin Hangon kautta Tallinnaan. Tulliniemen leiri oli oletettavasti tärkeässä asemassa myös syksyllä 1944 saksalaisten joukkojen poistuessa lopullisesti Etelä- ja Keski-Suomesta.

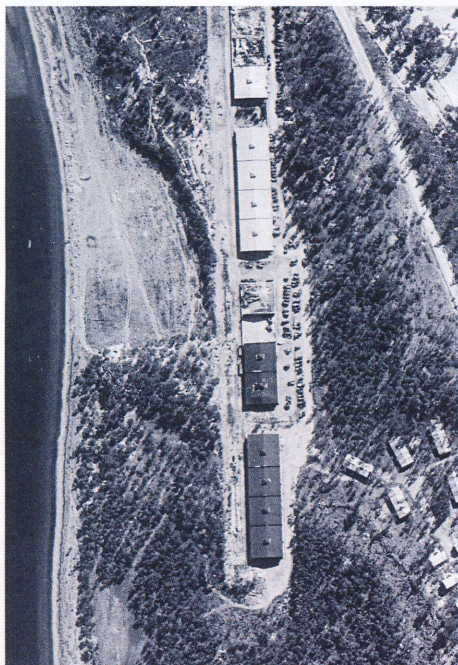
Yksi täinpoistokylän säilyneistä suurista miehistöparakeista. Kuva Jan Fast 2014.

Leirialue saksalaisten jälkeen

SAKSALAISTEN joukkojen Suomesta lähdön jälkeen Tulliniemen leirialue toimi jonkin aikaa neuvostoliittolaisten sotavankien vankileirinä. Alueelle oli aikoinaan majoittuneena myös merimiinojen rai-vausjaosto.

Lokakuusta 1944 vuoteen 1949 Tulliniemessä toimi ns. ”Palaavien suomalaisten sotavankien leiri”. Myös saksalaisten sotilaiden mukana Saksaan lähteneet naiset kuulusteltiin VALPO:n toimesta leirissä. Tämän jälkeen aluetta käytettiin vielä ainakin naisvankien työleirinä.

Entisen täinpoistokylän parakeissa asui muutamia perheitä 1950- ja 1960-luvuilla. Puolustusvoimien läsnäolo alueella jatkui aina 1980-luvulle saakka, minkä jälkeen säilyneiden parakkien tila huononi nopeasti.

SUURIN OSA leiristä tuhoutui vähitellen sodan jälkeen, kun uusi vapaasatama-alue rakennettiin. Osa rakennuksista purettiin hyvin pian sodan loputtua ja siirrettiin muualle.

Nykyisen vapaasatama-alueen laidoil-la on kuitenkin kuin ihmeen kaupalla säilynyt suurin osa leirin täinpoistokylästä, Lotta Svärd -järjestön kanttiinin paikka sekä suurin osa saksalaisten upseerien asuinalueesta.

Aivan leirin läntisimmällä laidalla sijainnut, mahdollisesti ukrainalaisille pakkotyöläisille tai sotavangeille rakennettu ja piikkilanka-aidalla rajattu vankileirin alue ”Ukrainer Lager” on myös säilynyt rakentamattomana. Siellä täällä on myös mahdollisesti säilynyt pieniä osia leirin muista osista, kuten leirin elokuvateatterin (*Soldatenkino*) etupihan alue ja osia itäisimpien miehistöparakkien alueista.

Tuliaisia kotirintamalta. ▶

Upseerien asuinalueelta löytynyt säilykepurkki, joka alunperin sisälsi lohipesteijaa. Kuva Jan Fast 2014.

◀ Tulliniemen saksalaista leiriä rakennetaan. Kuvan oikeassa alakulmassa parakki- ja tallirakennuksia. Kuva Suomen Puolustusvoimat Topografikunta.

Täinpoistokylän (*Entlausungsdorf*) inventointi

TÄINPOISTOKYLÄ sijaitsee pistoraitteen päässä leirin koillisosassa. Sodanaikainen rakennuskanta seisoo vielä suurilta osin pystyssä vaikkakin vaarallisen huonokuntoisena. Rakennuksia on korjailtu ja muuteltu sodan jälkeen, osa on romahtanut täysin ja osasta on jäljellä enää perustukset.

Runsaat lumiset talvet 2012 ja 2013 mahdollittivat lähes kaikkien rakennusten katot. Kolme rakennusta purettiin turvallisuussyistä, kun Tulliniemeen avattiin luontopolku keväällä 2014.

Alueella on myös rakennuksia, mm. vartiotupa, jotka liittyvät Suomen puolustusvoimien toimintaan.

INVENTOINNISSA aluetta käytiin tarkastamassa neljään eri otteeseen. Joka kerta otettiin runsaasti valokuvia ja rakennukset kuvattiin videolle. Leirialueen eri osista otetut noin 300 valokuvaa ja videokuvaa ovat arkistoituina Hangon kaupungin museoon.

Toukokuun käynnin yhteydessä aluetta tutkittiin koekaivauksin ja metallinpaljastimella. Täinpoistokylän alue todettiin tuolloin hyvin sekoittuneeksi tutkimuskohteeksi paitsi Lotta Svärd kanttiinin alueen osalta. Siellä lähes kaikki löydöt olivat toisen maailmansodan aikaisia.

Aluetta ei kaivettu enempää kuin oli tarpeen kohteen tutkimuspotentiaalın selvittämiseksi. Kaikkien löytöjen tarkat GPS-koordinaatit mitattiin, ja löydöt toimitettiin Hangon museoon.

Inventointia on tarkoitus jatkaa keväällä ja kesällä 2015.

Projektista facebookissa:

<https://www.facebook.com/groups/1392847977683622/?fref=nf>

Jan Fastin blogi: <http://janfast.blogspot.fi/>

Autoparkki ja arkeologiset kaivaukset

Lahden torin alta esiin kaivettu kylä antoi aineksia arkeologiselle tutkimukselle ja monenlaiselle yhteistyölle

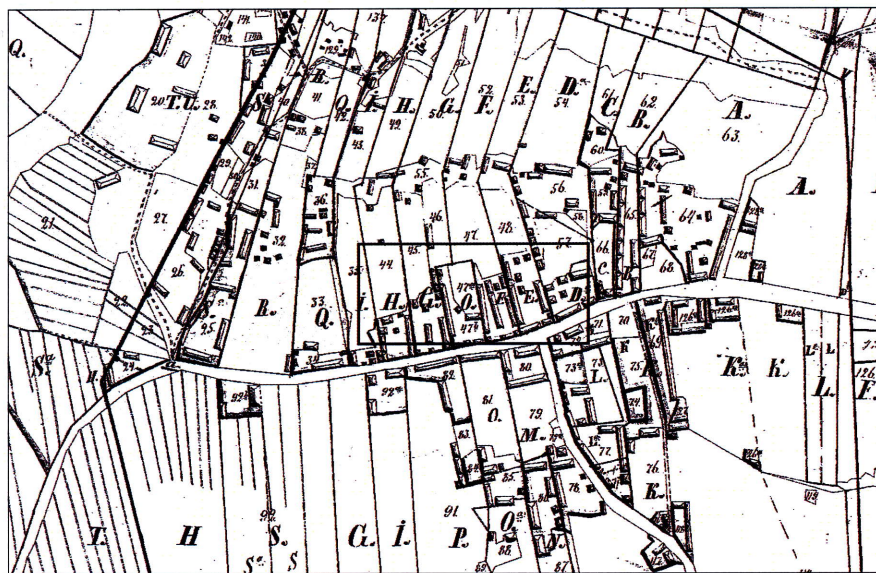
Liisa Seppänen

Lahden keskustassa tehtiin laajamittaiset arkeologiset kaivaukset 2013 toriparkin rakentamiseen liittyen. Tutkimusten kohteena oli Lahden kaupunkivaihetta edeltänyt Hollolan Lahden kylä, jonka historia ulottuu kirjallisten lähteiden mukaan 1400-luvun puoliväliin asti.

Kylä tuhoutui voimakkaassa tulipalossa 19. kesäkuuta 1877, minkä jälkeen Lahdesta tuli kauppala, ja alue rakennettiin uudelleen. Lahden ny-

kyinen tori ja arkeologien työmaa sijaitsi Lahden kylän ydinalueella, jonka kautta kulki Viipurista Turkuun johtanut Ylinen Viipurintie.

Kaivausalueen laajuus oli Suomen oloissa ennätykselliset 12 500 m². Kaivausten toteuttamisesta ja resursoinnista vastasi Lahden historiallinen museo, joka palkkasi projektiin joukon arkeologeja ja alan opiskelijoita eri puolilta Suomea. Enimmillään kentällä työskenteli samanaikaisesti 29 hen-

Vuoden 2013 kaivauksissa tutkittiin keskeinen osa Ylisen Viipurintien varrella sijainnutta Lahden kylää. Kaivausalue on kehystetty G.A. Järnströmin laatimalle Lahden kylän tonttikartalle vuodelta 1870.

kilöä ja kaiken kaikkiaan tähän mittavaan arkeologiseen projektiin osallistui 40 henkilöä. Laajan alueen tutkiminen tiukasti laaditussa aikataulussa piti arkeologit kentällä aina marraskuun puoliväliin asti, jolloin kaivaukset saatiin päätökseen pari viikkoa etuajassa sovitusta aikataulusta.

KUINKA ELEFANTTI SYÖDÄÄN?

- *Pala kerrallaan.* Tämä oli menetelmämme myös Lahden torikaivauksilla, joka on ollut muihin Suomen arkeologisiin kaivauksiin verrattuna pinta-alaltaan todellinen elefanti. Yli 1,2 hehtaarin kaivausalue jaettiin kenttätöön kuluessa 12 osa-alueeseen. Kullakin osa-alueella oli oma ennalta sovittu kaivausaikansa, minkä jälkeen kyseinen alue vapautettiin toriparkin rakennusmiesten työmaaksi.

Pilkoimme osa-alueet lukuisiksi pieniksi suupaloiksi. Nämä suupalat olivat kaivausvaiheessa määrittelemämme ryhmiä ja yksiköitä, joiden kaivaminen ja dokumentointi rytmittivät töiden systemaattista etenemistä.

Arkeologian alalla – kohteesta, toimeksiannosta ja arkeologista riippuen – yksiköiden määrittelyssä on useampia käytäntöjä. Meille Lahden torikaivauksilla työskennelleille kukin yksikkö oli yksi menneisyyden materialisoitunut jäännös jostakin toiminnasta tai tapahtumasta, jolla oli ollut tietty ajallinen kesto. Sen mukaisesti suupalojamme olivat erilaiset maakerrokset, rakenteet, maaleikkaukset sekä kerrostumien väliset rajapinnat ja kerrostumien käyttöpinnat.

Tämänkaltainen yksikkömäärittely edellyttää ymmärrystä kohteen ja kerrostumien muodostumisesta sekä kykyä tulkita kunkin kerroksen ja rakenteen luonnetta jo kaivausvaiheessa. Onneksi tiimissämme oli useita tutkijoita, joille tämänkaltainen työskentely oli entuudestaan tuttua.

Kontekstuaalinen yksikkökaivausmenetelmä vaatii tarkkaa havainnointia ja monimuotoista dokumentointia, mutta sen avulla voidaan saavuttaa yksityiskohtaisempaa tietoa, mitä alueella on vuosien saatossa tapahtunut.

Tarkka kaivaja pystyi paljastamaan peltotien pintaan painautuneet lehmän sorkkien jäljetkin. Tämä esimerkki todistaa, mitä tapahtumia tarkalla yksikkökaivumenetelmällä on mahdollista maasta erottaa.

Kuva: Lahden historiallinen museo, Kuva-arkisto.

Lahden torikaivaus oli kokonaisuudessaan kuitenkin elefantti, jonka käsittelyyn tarvittiin välillä lapiota ja lastaa järeämpiä työkaluja. Mahdollisuuksien mukaan kaivutyötä nopeutettiin käyttämällä eri kokoisia koneita etenkin paksujen täyttökerrosten ja laaja-alaisen peltokerrosten kaivamisessa.

Konevoiman käyttö Lahden kaivauksilla oli itse asiassa aivan ehdo-

ton edellytys, sillä esimerkiksi 8–10 metrin syvyyteen ulottuvien kaivojen tyhjennys olisi ihmistyövoimalla ollut yksinkertaisesti liian vaarallista – puhumattakaan siihen käytetyn työn ja ajan hyötysuhteesta.

Onneksi koko kaivausalueella ei kuitenkaan menty arkeologisessa tutkimusvaiheessa näin syvälle. Pääsääntöisesti säilyneiden kulttuurikerrosten

paksuus oli alle puoli metriä. Kaivojen lisäksi ainoastaan muutamien rakenteiden kuten kellareiden kohdalla kulttuurikerros ulottui noin 80–200 cm syvyyteen. Historiallisen ajan kyläasutuspaikoilla kulttuurikerrosten paksuus ei yleensä lähentele samaa syvyyttä kuin kaupunkikaivauksissa, joten tässä suhteessa Lahden kaivaus ei tehnyt poikkeusta.

Syvien kaivojen kaivaminen ja tyhjentäminen ei olisi onnistunut ilman konevoimaa. Niiden paljastaminen ja purkaminen oli huomattavasti helpompaa kuin niiden kaivaminen ja rakentaminen aikoinaan. Kuva: Lahden historiallinen museo, Kuva-arkisto.

MITTAUKSIA, MUISTIINPANOJA JA KIVASTI KUVIAKIN

Edellä kuvattu yksikkökaivausmenetelmä asetti omat haasteensa kaivutyön lisäksi myös dokumentaatiolle. Määritettyjä ja dokumentoituja yksiköitä oli kenttätöväiheen jälkeen kaikkiaan noin 3400 kappaletta. Kustakin yksiköstä laadittiin omat muistiinpanonsa ja mittauksensa. Yksinomaan takymetrillä tehtyjä mittauksia on noin 126 000 kappaletta, minkä lisäksi jouduimme konevajauksen vuoksi välillä turvautumaan myös perinteisempään mittausdokumentaatioon, millimetripaperiin ja piirtämiseen.

Monipuolinen dokumentaatio on arkeologisilla kaivauksilla kaiken kaikkiaan ensiarvoisen tärkeää, mutta suurilla kaivauksilla, missä eri osa-alueiden tutkimuksesta ja dokumentaatiosta vastaavat eri tutkijat, monipuolisen ja systemaattisen dokumentaation merkitys on vieläkin tärkeämpää.

Lahden torikaivauksilla pyrimme panostamaan etenkin kuvadokumentaatioon. Yksi tiimimme arkeologi, Piritta Häkälä, keskittyi kentällä lähes yksinomaan kuvaamiseen. Kuvia otettiin sekä arkeologisista havainnoista, löydöistä että erilaisista työtilanteista kaikenlaisia mahdollisia tulevia tarpeita ennakoiden.

Kaivausprojektissa otettiin kaikkiaan noin 15 000 kuva-dokumenttia, joista filmille otettuja mustavalkokuvia noin 800. Digikuvia on kaikkiaan noin 14 000 kappaletta, minkä lisäksi otettiin 235 videota, yhteensä noin seitsemän tuntia liikkuvaa kuvaa. Torikaivausaineistomme tarjoaisi aineksia siis mammuttimaiseen dokumenttikuvaankin pelkästään kenttätöväiheeseen pohjautuen.

Monien piippulöytöjen perusteella Lahden kylässä on tupruteltu tupakkaa 1700-luvulta lähtien. Tämä meren-
vahasta valmistettu piippu ajoittune 1800-luvun jälkim-
mäiselle puoliskolle. Munanmuotoinen, kotkan kynsien
kannatteleva piipun pesä löytyi Juhakkalan tontilla
sijainneesta kaivosta. Piipun varsi on ollut puuta, jota on
säilynyt kopan lehtiaihein koristellussa varsiosassa.

Kuva: Lahden historiallinen museo, Kuva-arkisto.

KYLÄKAUPPA VIIPURINTIEN VARRELLA

*Kaivauksissa saatiin esille useita kymme-
niä erilaisia rakennekokonaisuuksia,
jotka ajoittuvat pääsääntöisesti Lahden
kylän viimeiseen vaiheeseen 1800-lu-
vun lopulle.*

Kaikkiaan alueelta löytyi noin 30 ra-
kennuksen jäännökset, joiden joukos-
sa oli sekä asuin- että talousrakennuk-
sia. Yleensä rakennuksista oli säilynyt
vain kivijalkojen, lattioiden ja tulisijo-
jen jäännöksiä.

Rakennuksista tutkimuksellisesti
mielenkiintoisin on Ylisen Viipurintien
varrella sijainnut kauppa, joka oli ollut
toiminnassa 1800-luvun loppupuol-
lella. Rakennuksen käyttötarkoitus ei
paljastunut rakennusten jäännösten
vaan talon yhteydestä esille kaivettu-
jen löytöjen ansiosta. Tuskinpa yhdes-
säkään 1800-luvun hämäläisessä taval-
lisessa maalaistalossa on ollut tarvetta
esimerkiksi seitsemälle teekannulle.

Kaupan löydöt antavat kaiken kaik-
kiaan kattavan käsityksen kyläläisil-
le tarjolla olleesta kauppatavarasta
1800-luvun lopulla.

Alueelta löytyi myös seitsemän kel-
laria, joiden tarkkaa ikää löydötkään
eivät pystyneet paljastamaan. To-
dennäköisesti valtaosa niistä ajoittuu
1700- ja 1800-luvuille. Alueelta löytyi
lisäksi lukuisa määrä erilaisia yksittä-
isiä kuoppia, joista osa on voinut pal-
vella aikanaan kellarikuopan tapaisena
säilytyspaikkana.

*Torikaivauksissa löytyi myös kaksi tie-
linjausta. Niistä toinen oli Viipurin
ja Turun välillä kulkenut Ylinen Vii-
purintie, josta oli säilynyt yhteensä
61 metriä noin 90 metrin pituiselta
matkalta. Tien leveys kylän kohdalla
on ollut seitsemän metriä. Viipurin-
tiestä löytyi osittain säilyneenä myös
alkuperäistä kivettyä tien pintaa. Tie*

400 VUOTTA JA 1400 KILOA

*Kaivaukset antoivat aineksia myös esi-
neelliselle tutkimukselle. Kenttätyövai-
heessa kaikki löydöt otettiin talteen,
mikä osoittautui hyväksi ratkaisuksi,
sillä tällöin meille muodostui katta-
va käsitys aineiston kokonaisuudesta,
säilymisestä sekä laadusta. Lisäksi on
osoittautunut, että monet nuoremmita
löydöistä ja konteksteista ovat tutki-
muksellisesti erittäin mielenkiintoisia.*

Yksittäisten löytöjen määrää on mah-
dotonta arvioida, sillä jokaista sirpa-
letta tai naulaa ei ole numeroitu. An-
nettuja löytönumeroita on yli 61000
ja yhden numeron alla voi olla satoja
sirpaleita tai kilokaupalla nautoja. Yh-
teensä löytöjä on noin 1410 kiloa.

Joukossa on hyvinkin kevyitä löy-
töjä, kuten kankaanpaloja ja nappeja.
Niiden vastapainona raskaammassa
sarjassa painivat muun muassa pari
ammusta, srappnellia, jotka liittyvät
vuoden 1918 tapahtumiin, joissa Lah-
ti toimi merkittävänä näyttämönä.

*Löytöjen ikähaitari on noin 400 vuotta:
vanhimmat tunnistetut löydöt ajoittu-
vat 1500-luvun alkuun ja nuorimmat
– mutta eivät kiinnostavuudessaan
vähäisemmät – liittyvät 1900-luvun
tapahtumiin, jolloin Lahti oli jo nuori
kaupunki.*

Ammusten lisäksi viime vuosisadan
alkuun ajoittuu myös alatorin alueelta
löytynyt eläinhautaus, josta paljastui
sekä hevosen että reilun parimetrisen
jättiläiskäärmeen jäännöksiä. Tämäkin
kokonaisuus on suomalaisessa arkeo-
logiassa hyvin erikoinen ja ainutlaa-

tuinen löytö, jonka tarkempaan tutki-
mukseen on haettu lisärahoitusta.

*Tähän mennessä kaikki löydöt on jo
luettelointia edelsi löytö-
aineiston luokittelu museoitaviin ja
poistettaviin löytöihin, sillä kaikkia
löytöjä ei voida mitenkään säilyttää.
Kaikki museoitaviksi luokitellut löy-
döt on sijoitettu Lahden historiallisen
museon kokoelmiin. Osa löydöistä on
jo nähtävillä Lahden historiallisen mu-
seon ylimmän kerroksen näyttelyssä.*

Valtaosa talteen otetusta tavarasta,
yli 1200 kiloa, luokiteltiin poistetta-
vien löytöjen kategoriaan ja ainoastaan
noin 200 kiloa päätyi museoitavien
esineiden joukkoon.

Pääasiallisena luokittelun kriteerinä
pidettiin löydön sisältämää arkeolo-
gista informaatioarvoa, sen edustamaa
kokonaisuutta, kontekstia ja kulttuu-
rihistoriallista merkitystä. Esineen ikä
ja harvinaisuus olivat valintaperusteita
muiden joukossa, mutta eivät yksin
ratkaisseet sitä, päätyykö esine pois-
tettaviin vai museoitavien esineiden
joukkoon.

Osa poistettaviksi esineiksi määri-
tettävistä löydöistä siirrettiin museon
käyttökokoelmiin, jolloin niitä voi-
daan käyttää esimerkiksi museopeda-
gogiikan ja näyttelyiden tarpeisiin.
Suurin osa luista päätyi poistettavien
kategoriaan, mutta luuaineisto käy-
dään läpi ja analysoidaan, minkä jäl-
keen siitä talletetaan tutkimuksellisesti
tai muutoin merkittävät kiinnostavat
kokonaisuudet ja yksittäiset esimerkit.

Juhakkalan tontin kasvi-
maalla kyykittiin vielä kesällä
2013, vaikka penkit olivat
olleet vailla viljelyä reilut
sata vuotta. Penkeistä otetut
näytteet eivät valitettavas-
ti paljastaneet, mitä tässä
maassa on aikanaan viljelty.
Arkeologisena rakenteena to-
rin alta paljastunut kasvima-
a oli kuitenkin ainutlaatuinen
kokonaisuus. Kuva: Lahden his-
toriallinen museo, Kuva-arkisto.

oli reunustettu molemmin puolin
puukourullisilla ojilla, joten ainakin
kylän raitin kohdalla tielinjaus oli pi-
detty hyvässä kunnossa. Aivan torin
eteläreunasta löytyivät myös jäännök-
set Viipurintiestä etelään johtaneesta
tienhaarasta. Täysin toisen tyyppistä
tietä edusti Marolan tontin poikki
kulkenut peltotie, jota saatiin esille 24
metrin pituudelta. Tälläkin tiellä oli
leveyttä nelisen metriä.

*Kyläläisten harjoittamaan viljelyyn liit-
tyen löysimme Juhakkalan tontilta
selvän kasvimaan, jonka pinta-ala oli
noin 60 m². Kysymyksessä on toistai-
seksi Suomen ensimmäinen arkeologi-
sissa kaivauksissa löytynyt rakenteel-
linen kasvima-
a, jonka paljastuminen
osoittaa edellä kuvatun kontekstuaal-
isen yksikkökaivausmenetelmän edut
erilaisten elementtien ja tapahtumien
esille saamisessa.*

Kasvima-
a ei kuitenkaan paljastanut,
mitä penkeissä on aikanaan viljelty, sil-
lä niistä otetut näytteet olivat lähes tyh-
jiä. Näytteet analysoineen Mia Lem-
piäinen-Avcin mukaan kysymyksessä
voi olla humalatarha, tupakkamaa tai
taimitarha.

Toisaalta kysymys voi olla myös kas-
vimaasta, joka on hylätty ja peittynyt
maalla sen jälkeen, kun sen viimeinen
sato on saatu korjattua. Tällöin todis-
teet tontilla tapahtuneesta viljelystä

löytyvätkin jätekuopasta, kompostista
tai rakennusten sisältä otetuista kasvi-
näytteistä.

VÄHÄN PUUTA MUTTA PALJON MAATA

*Kaivauksilta saatiin kaikkiaan 710 eri-
laista näytettä, joista ajoitusnäytteitä
on 244 kpl ja maanäytteitä 465 kpl.
Valtaosa ajoitusnäytteistä, yli 200 kap-
paletta, on radiohiiliinäytteitä, joista
14 on tällä hetkellä ajoitettavana Hel-
singin yliopiston ajoituslaboratoriossa.*

Kuivan maaperän takia rakennus-
ten ja rakenteiden puuaines oli lahoa
ja heikosti säilynyttä. Tämän vuoksi
vain muutamasta rakenteesta saatiin
ajoitukseen kelpavia puunäytteitä.
Tällä hetkellä kuusi näytettä kahdesta
kaivosta on ajoitettavana Itä-Suomen
yliopiston dendrokronologian labo-
ratoriossa. Muiden rakenteiden osalta
ajoitus tehdään löytöaineiston, kart-
ta-aineiston ja historiallisten tietojen
pohjalta.

Suurin osa maanäytteistä, 358 näy-
tettä, otettiin lähtökohtaisesti kas-
vijäännönanalyysistä varten, mutta sa-
moja näytteitä voidaan käyttää myös
muuhun tarkoitukseen kuten radio-
hiiliajoituksiin ja pieneläinjäännetut-
kimuksiin. Kasvijäännöinäytteistä 140
kappaletta on parhaillaan analysoita-
vana Turun yliopiston kasvimuseossa
Lempiäinen-Avcilla ja tietoja kylässä
käytetyistä ja viljellyistä kasveista on

saatavissa tämän vuoden aikana. Muut
maanäytteet, pieneläinjäänne- ja siite-
pölynäytteet sekä geologian ja geoke-
mian näytteet, odottavat vielä tarvit-
tavia resursseja ja sopivia analyysien
tekijöitä.

YHTEISTYÖTÄ HARRASTAJIEN, KOULUJEN JA OPPILAITOSTEN KANSSA

*Laajat kaivaukset keskellä Lahden kau-
punkia herättivät runsaasti mielenkiin-
toa kaupunkilaisissa, niin vanhemmis-
sa kuin nuoremmissakin sukupolvissa.
Turvallisuussyistä kaivausalueelle pää-
sy oli estetty korkeilla umpiainoilla
ja lukituilla metalliporiteilla. Aidassa
oli kolme läpinäkyvällä muovilevyllä
peitettyä katseluaukkoa, joiden kaut-
ta työmaan tapahtumia saattoi seurata
toria ympäröiviltä kaduilta.*

Yleisö pystyi seuraamaan kaivauk-
siamme myös torikaivausten face-
book-sivuilla (<https://fi-fi.facebook.com/Lahdentorikaivaus2013>). Sivuja seurasi
parhaimmillaan tuhansia ihmisiä yli
20 maasta. Myös median kiinnostus
kaivauksia kohtaan oli mittavaa.

Eräänä elokuisena päivänä, Lahden
taidelauantaina, meillä oli mahdolli-
suus avata porttimme suurelle yleisölle
kolmen tunnin ajaksi. Opastetuilla ja
ryhmäkooltaan rajoitetuilla kierrok-
silla kaivauksiin ja löytöaineistoon
tutustui tällöin kaikkiaan noin 250
vierailijaa.

Kumilander, Haimo ja Sirén
- Betanienkatu 2 as 10
20810 Turku

Kaivausten aikana teimme lisäksi monenlaista yhteistyötä eri tahojen kanssa.

Lahden Ammattikorkeakoulun liiketalouden ja informaatioteknologian yksikön kahden opiskelijan kanssa laadimme arkeologisen aineiston luettelointiin, käsittelyyn ja raportointiin soveltuvan tietokannan, jota ilman tämänkaltaisen massiivisen aineiston prosessointi raportiksi olisi hankalaa ja haasteellista.

Tietokantaa ylläpitää tällä hetkellä Lahden kaupungin museo, ja se sisältää kaikki kaivausaineistoon liittyvät tiedot, kuten kuvat, yksikkö-, näyte-, kartta- ja löytötiedot.

Yhteistyössä Lahden Ammattikorkeakoulun opiskelijoiden kanssa toteutimme myös kokeiluluontoisen tietokone-mallinnoksen Viipurintien varrella sijainneesta kaupasta 1800-luvun lopulla. Mallinnos on tällä hetkellä nähtävissä Lahden historiallisen museon näyttelyssä, jossa kerrotaan torikaivauksista ja niiden alustavista tuloksista.

Kaivaustiimimme teki yhteistyötä myös muiden Lahden koulujen kanssa: syys-lokakuussa 2013 kaivauksiin tutustui kaikkiaan 46 lahtelaisen koulun 5–6 luokkien oppilaat. Turvallisuussyistä oppilaat eivät päässeet aitojen sisäpuolelle, mutta tiimiimme kuulunut arkeologi Maija Helamaa kertoi aitojen ulkopuolella oppilaille arkeologien työstä ja esiteli heille myös kaivauksista löytyneitä esineitä.

Meillä oli mahdollisuus tehdä myös pienimuotoista yhteistyötä arkeologian harrastajien kanssa. Syys-lokakuussa 2013 kymmenen angolaista antoi arvokasta apuaan kiireemme keskellä ja osal-

listui vapaaehtoisena löytöjen pesuun yhteensä 27 päivän aikana.

Vaikka paljon työtä on jo tehty, ovat Lahden torikaivausten tutkimukset vasta alussa. Tutkijoiden työsuhteet päättyivät pääsääntöisesti keväällä 2014, ja vaikka aineiston käsittelyä on jatkettu pienimuotoisesti sen jälkeenkin, odottaa tutkimusten raportointi vielä otollista aikaansa ja aineiston analyysien valmistumista. Esille saatu aineisto tarjoaa monenlaista mielenkiintoista tutkittavaa, ja toivon mukaan voitte lukea lisää Lahden torikaivausten tutkimuksista myös tämän lehden tulevissa numeroissa.

Toriparkin kaivaminen ja rakentaminen eteni Lahden torilla samaan aikaan arkeologisten kaivausten kanssa. Kuva on otettu kaivausten viimeisessä vaiheessa, kun arkeologit ahertavat viimeisen osa-alueen kimpussa (kuvan oikeassa yläreunassa) ja muu tori on jo vapautettu rakennusmiesten työmaaksi. Kuva: Lahden historiallinen museo, Kuva-arkisto.

